

**БОРІТЬБА «КОМУНІСТА» (ЦО КП(б)У) ЗА РЕЖИМ ЕКОНОМІЇ
І РАЦІОНАЛІЗАЦІЮ ВИРОБНИЦТВА В РОКИ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ
ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ (1926—1929 рр.)**

Розвиваючи та конкретизуючи ленінський план побудови соціалізму в нашій країні, XIV з'їзд ВКП(б) проголосив курс на соціалістичну індустріалізацію, вказавши на необхідність «використовувати всі ресурси, дотримуватись найсуворішої економії у використанні державних коштів» [2, с. 247]. Квітневий Пленум ЦК ВКП(б) (1926 р.) розвинув далі ленінські вказівки, конкретизував рішення XIV з'їзду, проголосив боротьбу за режим економії першочерговим лозунгом дня.

Важливу роль у боротьбі КП(б)У за проведення в життя режиму економії і перетворення його в постійний метод соціалістичного господарювання відіграла газета «Комуніст» — центральний орган Компартії України. Починаючи з березня 1926 року, на сторінках «Комуніста» були надруковані звернення ЦК та ЦКК ВКП(б) до всіх організацій і членів партії «Про боротьбу за режим економії» (1926 р.), резолюція квітневого пленуму ЦК ВКП(б), а також бесіди з головою Наркомторгу УРСР т. М. Черковим — «Режим економії в торгівлі», головою ВЦРПС т. Н. Демченком — «Про режим економії» та ін. [10].

Газета «Комуніст» уміло поєднувала пропаганду боротьби за режим економії з загальними завданнями соціалістичного будівництва.

Поступово боротьба за режим економії набувала широкого розмаху. В березні — квітні 1926 р. «режим економії» охопив усі галузі господарства і управління, перейшов у маси, викликав у них зацікавленість.

28 квітня 1926 року ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Постановка періодичної преси в зв'язку з боротьбою за режим економії». Центральний Комітет партії звернув серйозну увагу на недоліки в роботі преси по проведенню режиму економії і вказав редакціям всіх газет на необхідність перейти від загальної агітації до висвітлення конкретних результатів проведення кампанії, обліку дійсних досягнень, виявлення уявних скорочень, нещадного викриття людей, які винні в безгосподарності марнотратстві [4, с. 358—360]. Преса була націлена на залучення широких трудящих мас до боротьби за економію. [4, с. 143].

Виконуючи директиви ЦК ВКП(б), газета «Комуніст» розгорнула широку діяльність по мобілізації трудящих на виявлення непродуктивних витрат, на економне витрачання палива, сировини, на скорочення і здешевлення апарату і т. д. Під рубрикою «Режим економії» кожного дня друкувались матеріали від власних кореспондентів газети, а також робількорів, які викривали безгосподарність, косність, рутину в державних та господарських установах і на підприємствах.

У «Комуністі» періодично друкувались тематичні добірки. Так, під рубрикою «Де і на чому треба економити?» газета друкувала матеріали, спрямовані проти збільшення накладних витрат, пов'язаного з надурочними роботами на ряді підприємств Харкова, Донбасу, Катеринослава та інших міст [10]; закликала економити сировину і паливо.

В добірці «За режим економії» газета висловила думку про те, що режим економії має охопити все господарське життя підприємства, тресту або установи. Економія в одній галузі повинна супроводжуватися економією в суміжній [10]. Вся ця робота мусить здійснюватись під безпосереднім керівництвом партійних і профспілкових організацій.

Здійснені ЦК КП(б)У організаційні заходи та виконана газетою «Комуніст» велика роз'яснювальна робота щодо впровадження режиму економії дали позитивні результати. Економія за п'ять місяців 1926 року тільки за рахунок скорочення управлінського апарату становила: по Укрдержплану, Наркомфінплану та Наркомторгу — 124 500 крб.; Укрмаштресту, тресту «Південсталь» і по Південно-рудному тресту (ПРТ) — 3 197 741 крб.

Червневий (1926 р.) пленум ЦК КП(б)У схвалив перші кроки партійних, профспілкових, радянських і господарських організацій в боротьбі за режим економії на Україні, вказав на позитивні сторони кампанії, а також засудив деякі випадки спотворення режиму економії. В своєму рішенні він поставив конкретні завдання перед адміністративно-господарськими органами в галузі виробництва, управління промисловістю і держ-апаратом, в галузі торгівлі, які повинні здійснюватись під безпосереднім контролем партійних і громадських організацій [3, ф. 539, оп. 4, од. зб. 1327, арк. 100—108; 10]. А перед «Комуністом» стояло завдання всебічно пропагувати діючі форми економії, довести її необхідність до всіх партійних та радянських організацій, зробити рух за економію загальнонародною справою [10].

З другої половини 1926 року боротьба за економію стає планомірнішою та цілеспрямованішою. В цьому виявилась чимала заслуга газети «Комуніст». З червня в ній ще ширше подаються матеріали, присвячені боротьбі за економію. З'являються нові рубрики: «Режим економії в промисловості», «Боротьба за радянську копію», «Там, де впроваджують режим економії».

Боротьба газети за скорочення надто роздутих штатів, адміністративно-господарських витрат була однією з найважливіших форм активного проведення кампанії за впровадження режиму економії. І тому пропаганда успіхів ряду трестів в боротьбі за економію коштів за рахунок скорочення адміністративно-господарського апарату стала об'єктом обговорення на сторінках «Комуніста» [10]. Так, за друге півріччя 1926 року економія по «Укрсільмашу» та «Укрмаштресту» становила

76 тис. крб., а всього по восьми найкрупніших трестах України — 1749 тис. крб. [4, ф. 539, оп. 4, спр. 1062, арк. 28; 10]. А за рахунок скорочення непродуктивних витрат було зекономлено 2500 тис. крб. [10].

30 жовтня 1926 року «Комуніст» писав, що промисловість України одержала додатково понад 3 млн. крб. тільки за рахунок економії від скорочення управлінського апарату і непродуктивних витрат.

Газета «Комуніст» техпропаганду за режим економії пов'язувала з раціоналізацією виробництва. Виходячи з рішень XIV з'їзду ВКП(б) та I Всеукраїнської конференції КП(б)У про раціоналізацію виробництва, під рубриками «Режим економії» і «Робітниче життя» в газеті значне місце відводилось матеріалам, що розповідали про досвід ряду підприємств важкої промисловості по виконанню планів економії завдяки раціоналізаторській роботі. 9 липня 1926 року в добірці «Раціоналізація виробництва на заводах «Південсталі» газета розповідала про великі успіхи колективів заводів ім. Петровського, ім. Леніна, ім. Дзержинського та ін., на яких завдяки впровадженню раціоналізаторських пропозицій у виробництво випуск важливих видів продукції збільшився на 233%. Це дозволило заощадити тільки в кількох цехах заводу ім. Леніна 846,9 тис. крб., ім. Дзержинського — 1500 тис. крб. [3, ф. 539, оп. 4, спр. 1045, арк. 71]. Всього по групі заводів Південного металотресту (міст Києва, Одеси, Запоріжжя) економія завдяки раціоналізації за чотири місяці 1926 року становила 447,2 тис. крб. [3, ф. 539, оп. 4, спр. 1072, арк. 72]. По дев'яти найкрупніших округах республіки: Артемовському, Донецькому, Дніпропетровському, Київському, Луганському, Одеському, Харківському та ін.—економія за 1926 р. становила 7,4 млн. крб. [3, ф. 539, оп. 4, спр. 1324, арк. 73].

Але в кінці 1926 р. боротьба за режим економії в народному господарстві значно ускладнилась. Необхідним став перехід до планомірної і постійної раціоналізаторської роботи, тобто треба було організувати її так, щоб вона сприяла зростанню продуктивності праці та зниженню собівартості продукції. Одним з найважливіших засобів впливу на зниження собівартості продукції, прискорення раціоналізації промислового виробництва, стимулювання розвитку сільського господарства та збільшення сировинного ринку для соціалістичної промисловості стало зниження цін на промислові товари [10].

В постановах ЦК ВКП(б) «Про зниження відпускних і роздрібних цін» (лютий 1927 р.) і «Питання раціоналізації» (березень 1927 р.) підкреслювалось, що в нашій господарській системі політика зниження цін і становить такий метод, за допомогою якого робітничий клас впливає на зниження собівартості. Це примушує господарські організації збільшувати свою маневровдатність, підштовхує до раціоналізації виробництва і тим самим

здійснює всі можливості використання ресурсів, що так необхідні для проведення індустріалізації країни [7, с. 578].

Завдання преси щодо висвітлення раціоналізаторської роботи на виробництві були визначені постановами «Про усну та друковану агітацію в зв'язку з кампанією по зниженню роздрібних цін» (28 квітня 1927 р.), «Про постановку усної і друкованої агітації за раціоналізацію виробництва і залучення широких робітничих мас в проведення кампанії по раціоналізації виробництва» (9 травня 1927 р.). [4, с. 332]. Питання раціоналізації неодноразово обговорювались ЦК КП(б)У.

«Комуніст» на своїх сторінках розгорнув широке роз'яснення мети і шляхів раціоналізації, систематично висвітлював хід боротьби за раціоналізацію на всіх підприємствах республіки. Разом з тим газета почала кампанію за зниження цін на промислові товари. Центральне місце в ній зайняли питання керівництва зниженням цін. Вона популяризувала важливі починання первинних партійних організацій ряду підприємств і установ Дніпропетровська, Харкова, Донбасу та інших міст [10] в боротьбі за зниження собівартості та раціоналізацію виробництва.

Виконуючи рішення ЦК ВКП(б), газета закликала організувати громадський контроль за зниженням цін з боку партійних та профспілкових організацій місцевих Рад, встановити найсуворіший контроль лавочних комісій за роботою торговельних органів.

Протягом травня — червня 1927 р. по всіх районах України проходили огляди та перевірки виконання директив партії, які висвітлювались «Комуністом» в добірках «Партія, профспілки, Ради — на перевірку зниження цін», «Організуємо громадський контроль за зниженням цін» та ін. [10; 3, ф. 539, оп. 5, спр. 431, арк. 121—126].

В червні 1927 р., виступаючи на Пленумі ЦК КП(б)У, голова наркомторгу УРСР т. М. Черков говорив, що кампанія за зниження цін, незважаючи на ряд недоліків, успішно здійснюється. На 25 травня 1927 р. було знижено ціни на промислові товари на 9,6% — в робітничій кооперації, на 7,8% — в сільській кооперації, а на 1 вересня 1927 р. в порівнянні з 1 січня 1927 р. зниження цін становило по робкоопах 12,1%, по сільській кооперації — 10,9%, по держторгівлі — 15,3%. Таким чином, директива партії та уряду про зниження цін на 10% успішно виконується. Зниження цін було б ще вагомішим, якби раціоналізація виробництва здійснювалась через виробничі наради. Газета «Комуніст» широко пропагувала досвід роботи кращих підприємств республіки по раціоналізації, показувала участь в ній виробничих нарад, зростання числа учасників виробничих нарад та кількість поданих раціоналізаторських пропозицій.

На Єнакіївському металургійному заводі завдяки впровадженню 318 рацпропозицій, прийнятих виробничими комісіями,

було досягнуто зниження собівартості пуду чавуну на 20%, а на заводі ім. К. Лібкнехта (м. Дніпропетровськ) внаслідок добре поставленої раціоналізаторської роботи було знижено собівартість тонни металу на 15%. На Нижньодніпровському заводі ім. Комінтерну через виробничі наради та комісії внесено 300 рацпропозицій, з яких реалізовано 54%, що дало можливість знизити собівартість продукції на 6%. На Луганському паровозобудівному заводі робітники та інженерно-технічні працівники внесли 13 тис. рацпропозицій через цехові та загальнозаводські виробничі наради. Впровадження їх у виробництво дало можливість знизити собівартість паровоза «Э» на 8729 крб. [3, ф. 539, оп. 7, спр. 786, арк. 89].

Підводячи підсумки режиму економії за 1927/28 господарський рік, «Комуніст» писав, що тільки по центральних наркоматах, банках, торгових підприємствах економія становила 16,8 млн. крб., за рахунок скорочення штатів — 5,4 млн. крб. Реалізація 250-ти тис. рацпропозицій дала можливість заощадити 6,4 млн. крб. А всього по Україні економія становила 70,8 млн. крб. [10; 13, с. 32].

Величезна політична та організаційна робота газети «Комуніст», центрального органу КП(б)У, сприяла успішному проведенню режиму економії. В 1928/29 господарському році суворий режим економії, раціоналізації виробництва, підвищення продуктивності праці і скорочення адміністративно-управлінських витрат разом з амортизаційними відрахунками дали в суспільному секторі УРСР 610,6 млн. крб. [9, с. 57]. Це, в свою чергу, дало можливість збільшити капітальні вкладення в розвиток важкої промисловості, ширше розгорнути будівництво нових та реконструкцію старих підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 3, изд. 7. М., Госполитиздат, 1970, 552 с.
2. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, К., 1958, 703 с.
3. Центральный державный архив Жовтневої соціалістичної революції УРСР.
4. О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении. Сборник документов, М., 1972, 607 с.
5. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам, т. 1, М., 1967, 773 с.
6. Два роки п'ятирічки УРСР, Харків, 1931, 262 с.
7. Контрольні цифри розвитку народного господарства УРСР на 1929/30 рік, Харків, 1929, 394 с.
8. Газети «Комуніст». 4, 17 березня, 1 квітня, 8, 20, 27 травня 1926 р. 6 січня, 9, 11, 22, 23, 25, 26 травня, 11 серпня, 2, 12 червня, 12, 16, 27 жовтня 1927 р.; 3 вересня, 9 липня 1928 р.
9. Ж. «Червона преса», № 3, 1928, с. 67.
10. Пономаренко Г. Я. Борьба партийных организаций Донбасу за режим економії і раціоналізацію виробництва у 1926—1927 рр., ж. «Наукові праці історії КПРС», вип. 45, КДУ, 1971, с. 40.

11. Поклад Д. П. Перші успіхи соціалістичної індустріалізації на Україні (1926—1929 рр.). — «Український історичний журнал», № 5, 1959, с. 32.

Л. Л. ЗАМОРІНА

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛКСМУ ПО ЗМІЦНЕННЮ ДРУЖБИ ТА БРАТЕРСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МОЛОДІ СРСР В РОКИ ПЕРШОЇ П'ЯТИРІЧКИ

Роки першої п'ятирічки були періодом будівництва фундаменту соціалістичного суспільства в нашій країні. Велетенські за своїми масштабами та значенням завдання індустріалізації країни, колективізації сільського господарства, культурної революції, знищення фактичної нерівності націй могли бути розв'язані лише в результаті спільних зусиль народів Радянського Союзу. Це викликало необхідність посилення роботи партії, комсомолу, профспілок по організації співробітництва і взаємодопомоги народів нашої країни, по вихованню трудящих у дусі дружби і братерства.

В. І. Ленін, ще в період зародження міжнародного комуністичного юнацького руху вказував, що комуністичним організаціям молоді «випадає величезне, вдячне — але зате й важке — завдання боротьби за революційний інтернаціоналізм» [1, т. 30, с. 213].

Під керівництвом партії ленінські ідеї інтернаціоналізму стали провідними в діяльності комсомолу України, що знайшло відображення в рішеннях VII і VIII з'їздів, у постановках пленумів ЦК ЛКСМУ [2, с. 370, 416—417; 3, с. 31—32; 14; ф. 7, оп. 1, од. зб. 430, арк. 11].

Здійснюючи рішення VII і VIII з'їздів ЛКСМУ, комсомольські організації України розгорнули велику роботу по інтернаціональному вихованню молоді. Одним з найважливіших методів комуністичного виховання молоді, зміцнення її дружби став трудовий фронт, спільна праця на різних ділянках соціалістичного будівництва. Національний склад, молодих робітників був дуже різноманітний. У лавах ЛКСМУ були об'єднані юнаки та дівчата близько 40 національностей [16, с. 18]. Для роботи серед них у комсомольських організаціях створювались інтернаціональні групи, виділялись уповноважені, застосовувались різноманітні форми роботи. Наприклад, на заводі ім. Дзержинського в м. Дніпродзержинську при комітеті комсомолу був затверджений інструктор по роботі серед молоді національних меншостей, всі цехові осередки виділили комсомольців, які постійно проводили інтернаціональну роботу в молодіжних гуртожитках [7]. При завкомі ЛКСМУ заводу ім. Петровського (м. Дніпропетровськ) працювала ініціативна група, було організовано шефство українських та російських робітників-комсомольців над новоприбулими з національних містечок та сіл [8].

З ініціативи ЦК комсомолу України та редакції газети «Юнгевардія» наприкінці 1930 р. на великих підприємствах республі-

ки пройшли конференції єврейської молоді, які сприяли пошквалюванню виховної роботи серед юнаків та дівчат різних національностей, залученню їх до соціалістичного виробництва та мобілізації на виконання завдань першої п'ятирічки [7; 8; 9; 10].

Робота, проведена комсомольськими організаціями, підвищувала інтернаціональну свідомість і трудовий героїзм молоді. Це знайшло своє відображення в спільній боротьбі молодих робітників і колгоспників за виконання та перевиконання виробничих планів, за створення ударних бригад і участі в соціалістичному змаганні. Так, на заводі ім. Петровського в 1930—1931 рр. ударництвом було охоплено 90% молоді, були створені ударні зміни, які систематично перевиконували план [17, с. 52—53].

Трудовий ентузіазм багатонаціональної молоді заводу ім. Дзержинського та молодих будівельників Дніпрогесу, їх успіхи в соціалістичному змаганні відзначено VIII з'їздом ЛКСМУ [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 607, арк. 218—219].

Важливу роль в інтернаціональному вихованні молоді відігравали зв'язки юнаків і дівчат України з молоддю інших республік. Одним з численних заходів, які сприяли дальшому зміцненню дружби й співробітництва радянської молоді, було шефство комсомолу над найважливішими новобудовами країни.

В квітні 1931 р. ЦК ЛКСМУ прийняв постанову «Про участь комсомольських організацій України в створенні другої вугільно-металургійної бази на Сході», в якій зобов'язав комсомольські організації 20 підприємств України, що виконували замовлення для Урало-Кузнецького комбінату (УКК), встановити ударний комсомольський контроль за їх своєчасним виконанням [5]. Комсомольці республіки, виконуючи цю постанову, створювали наскрізні контрольні пости, які стежили за своєчасним виготовленням замовленої на Україні продукції. До цієї роботи були залучені сотні тисяч юнаків і дівчат різних національностей. Першими на Україні шефство над замовленнями Урало-Кузбасу взяли комсомольці Дніпропетровського заводу мостових конструкцій. Вони вирішили: замовлення для Магнітки виконувати, не рахуючись з часом. При комітеті комсомолу були створені оперативні бригади, які проводили велику роботу по постачанню заводу металом та сировиною, стежили за своєчасним виготовленням продукції. Кожні три дні комсомольська організація проводила наради, на яких обговорювались питання про хід виконання замовлень для УКК та накреслювались заходи по усуненню недоліків [4, с. 22—23].

Внаслідок зусиль всього колективу робітники заводу виконали замовлення на устаткування для двох доменних печей на 2 місяці раніше строку [4, с. 23].

Велику роль у налагодженні шефської роботи відіграв скликаний ЦК ЛКСМУ в липні 1931 р. Всеукраїнський зліт комсомольських організацій заводів-постачальників Урало-Кузбасу. На ньому був узагальнений досвід роботи низки передових під-

приємств, зокрема, Дніпропетровського заводу мостових конструкцій, і прийнято рішення широко його використовувати й пропагувати [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 649, арк. 261—262].

5 вересня 1931 р. комсомольці Караганди звернулись з відкритим листом до ЦК ЛКСМУ і комсомольців Донбасу з проханням надати їм допомогу й поділитись досвідом роботи [12]. У відповідь на цей лист Центральний Комітет комсомолу України 8 жовтня 1931 р. прийняв постанову, в якій зобов'язав комсомольські організації Донбасу взяти шефство над Карагандою [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 571, арк. 128].

Тисячі молодих шахтарів Донбасу вирушили у Казахстан [15, с. 262]. Посланці комсомолу України не тільки самовіддано працювали, але й навчали майстерності молодих казахів, учорашніх кочівників. Шефство сприяло зміцненню міжреспубліканських зв'язків, виховувало юнаків і дівчат у дусі дружби й братерства, в дусі пролетарського інтернаціоналізму.

Працю молоді України високо оцінили місцеві комсомольці. В листі на ім'я Донецького міськкому ЛКСМУ вони писали, що всі товариші, надіслані в Караганду, блискуче справились з покладеними на них завданнями, що комсомол Донбасу «дав справжню братерську підтримку Караганді — третій вугільній базі СРСР» [11].

В свою чергу братні республіки особливо РРФСР подавали велику допомогу Україні. Зусиллями багатьох молодіжних колективів Москви, Ленінграда, Мінська створювалось устаткування для Дніпрогесу та інших новобудов республіки. Понад сто заводів країни постачали Харківський тракторобуд [18, с. 405]. Особливо багато зробив для ХТЗ колектив Сталінградського тракторного заводу. Ще задовго до пуску підприємства понад 600 його робітників (більшість з яких була молодь) опанували в Сталінграді нову технологію виробництва [19, с. 211].

Справжнім інтернаціональним центром важкої промисловості були будови й шахти Донбасу. З усіх кінців країни туди їхали добровольці. Протягом 1930 р. в Донбас прибуло 25 тисяч комсомольців України і 7600 — з Росії й Білорусії. Всього за першу п'ятирічку країна надіслала в Донбас понад 36 тис. комсомольців [17, с. 34].

У зміцненні інтернаціональних зв'язків і дружби між народами СРСР важливу роль відіграло розгортання соціалістичного змагання між комсомольськими організаціями республік. Так, у 1929—1930 рр. було укладені договори на соцзмагання між окружними комсомольськими організаціями Києва й Тбілісі [6], комсомольцями металургійних заводів України й Уралу [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 501, арк. 62—63], молодими колгоспниками нашої республіки та Північного Кавказу [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 546, арк. 132].

Суттєвою особливістю соціалістичного змагання був його інтернаціональний характер. Передові досягнення молоді тієї чи іншої республіки ставали надбанням юнаків та дівчат усіх республік. З метою обміну досвідом широко практикувалися взаємні відвідини споріднених підприємств представниками молоді різних республік. Наприклад, комсомольська організація ХТЗ у вересні 1931 р. послала на Магнітогорськбуд 30 комсомольців-ударників, щоб допомогти впровадити нові методи монтажних робіт [13]. Комсомольці Уралу, в свою чергу, ознайомили металургів України зі своїми передовими методами роботи [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 759, арк. 64]. Обміну досвідом роботи, виробленню нових форм соціалістичного змагання серед трудівників сільського господарства була присвячена нарада комсомольців України і Північного Кавказу 1930 р. [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 531, арк. 97].

Всі ці факти співробітництва молоді різних республік Радянського Союзу переконливо свідчать, що вже в роки першої п'ятирічки яскраво виявилась братерська взаємодопомога молоді СРСР, зросла її інтернаціональна свідомість.

Особливу роль у зміцненні дружби народів нашої країни відіграло постійне поліпшення ідейно-виховної роботи Комуністичної партії серед усіх верств трудящих. І тут комсомол був вірним і надійним помічником партії. Він проводив велику пропагандистську роботу серед молоді з питань марксистсько-ленінської теорії. Винятково важлива роль в оволодінні молоддю революційним вченням, програмою з національного питання належала політичній освіті. В школах та гуртках комсомольської політичної мережі велика увага завжди приділялась вивченню ленінської національної політики, рішень з'їзду партії і комсомолу з національного питання, документів Комінтерну та КІМу.

Центральний комітет ЛКСМУ постійно на своїх засіданнях ставив питання про марксистсько-ленінське навчання комсомольців та молоді. Наприклад, 5 грудня 1931 р. було заслухано звіти ряду комсомольських організацій Донбасу і рекомендовано «в політшколах посилити вивчення національної політики, мобілізуючи слухачів на боротьбу з націоналістичними ухилами» [14, ф. 1, оп. 10, од. зб. 2475, арк. 11]. 23 березня 1932 р., обговоривши доповіді комітетів ЛКСМУ заводів ім. Петровського, Краммашбуд (м. Краматорськ) і Червонозаводського райкому (м. Харків), ЦК комсомолу республіки звернув увагу на необхідність посилення інтернаціонального виховання молоді [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 851, арк. 24].

Всі ці заходи створили умови для дальшого розгортання політмережі, оволодіння комсомольцями й молоддю марксистсько-ленінською теорією, зокрема, програмою партії з національного питання, сприяли вихованню молоді в інтернаціональному дусі.

Одним з найбільш масових і дохідливих засобів пропаганди ідей дружби й співробітництва молоді різних національностей

є преса. В. І. Ленін відзначав, що без газети неможливе систематичне ведення «принципально витриманої і всебічної пропаганди й агітації» [1, т. 5, с. 9].

Найбільш систематично пропагували ідеї інтернаціоналізму, дружби та співробітництва молоді газета «Комсомолец України» і журнал «Комсомолец-активіст». Вони постійно друкували матеріали, які ілюстрували дружбу молоді СРСР, її патріотичні та інтернаціональні звершення, успіхи в розвитку окремих національних республік.

Крім газет українською та російською мовами, на Україні видавались три молодіжні газети (органи ЦК ЛКСМУ) мовами національних меншостей: «Глос млодзєжі» — польською, «Юнге гвардія» — єврейською, «Юнг штурм» — німецькою.

Центральний комітет комсомолу України приділяв постійну увагу цим газетам. Так, у січні — лютому 1928 р. на засіданнях секретаріату ЦК шість разів розглядались різні аспекти роботи редакцій цих газет [14, ф. 7, оп. 1, од. зб. 331, арк. 2, 9, 42, 57].

Під керівництвом ЦК ЛКСМУ усувались недоліки в роботі комсомольсько-молодіжної преси, розширювалось коло питань, що висвітлювались нею, поліпшувалась пропаганда національної політики партії та ідей пролетарського інтернаціоналізму.

Таким чином, комсомол України нагромадив значний досвід ідейного загартування комсомольців та молоді, зокрема виховання в них почуттів пролетарської солідарності, дружби й братерства.

Дослідження роботи комсомольських організацій республіки по вихованню юнаків та дівчат у дусі інтернаціоналізму в процесі боротьби за виконання планів першої п'ятирічки свідчить, що ЛКСМУ був вірним помічником партії в мобілізації молоді всіх національностей на активну участь у вирішенні завдань п'ятирічки, в створенні фундаменту соціалізму.

Діяльність комсомолу сприяла дальшому єднанню молоді різних національностей, залучала її до економічного співробітництва, підвищувала ідейно-політичний рівень, зміцнювала дружбу та взаєморозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В. І. З чого почати? — Повн. збір. тв., т. 5, с. 1—12.
2. ЛКСМ України в рішеннях з'їздів та конференцій (1919—1966), К. «Молодь», 1969, 701 с.
3. Резолюції та постанови X Пленуму ЦК ЛКСМУ. Х., 1930.
4. VIII Всеукраїнський з'їзд ЛКСМУ, Бюлетень з'їзду № 4. Харків. 1931.
5. «Комсомолец України», 23 квітня 1931 р.
6. «Комсомолец України», 18 лютого 1929 р.
7. Додаток до газети «Майбутня зміна», 22 жовтня 1930 р.
8. Додаток до газети «Майбутня зміна», 6 листопада 1930 р.
9. «Молодий робітник», 10 жовтня 1930 р.
10. «Молодий робітник», 26 жовтня 1930 р.
11. «Молодий робітник», 6 лютого 1932 р.

12. Приложение к газете «За уголь Караганды», 5 вересня 1931 р.
13. «Темп» 17 вересня 1931 р.
14. Партийний архів Інституту історії партії ЦК КП України.
15. Ленінський комсомол. — Нариси історії ВЛКСМ, К., Політвидав, 1958, 587 с.
16. Михайловский И. Н. «Комсомол Украины в борьбе за построение социализма в СССР, Львов, 1966, 319 с.
17. Михайлюк В. С., Федоров І. А. Ударна бригада соціалістичного наступу, К., «Молодь», 1959, 163 с.
18. Нариси історії Комуністичної партії України. К., Політвидав, 1971, 675 с.
19. Торжество національної політики КІРС. К., Політвидав, 1972, 294 с.

К. П. ТИМОФТІ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТИЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МОЛДАВІЇ, СПРЯМОВАНА НА ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО (1951—1958 рр.)

Дбаючи про пропаганду і впровадження передового досвіду в народне господарство, Комуністична партія Радянського Союзу керується вказівками В. І. Леніна про те, що виробнича пропаганда має державне значення і повинна вестись широко, постійно, всіма наявними засобами. «Нам треба саме тепер, — писав В. І. Ленін, — подбати про те, щоб маса незвичайно цінного матеріалу, який є в наявності у вигляді досвіду нової організації виробництва в окремих підприємствах, в окремих сільських громадах, — щоб цей досвід став здобутком мас» [1, т. 27, с. 175].

У червні 1950 р. ЦК ВКП(б) і Рада Міністрів СРСР прийняли спеціальну постанову «Про постановку справи пропаганди і впровадження досягнень науки і передового досвіду в сільське господарство». У ній підкреслювалось, що вивчення і пропаганда досягнень науки і передового досвіду, впровадження їх у виробництво — життєво важливі завдання. Вони повинні постійно знаходитись в полі зору партійних організацій [2, т. 6, с. 308]. У відповідності з цією постановою в 1950 р. при Міністерствах сільського господарства союзних республік було створено управління сільськогосподарської пропаганди. В районах організовані групи з досвідчених спеціалістів, які мусили узагальнювати і розповсюджувати передовий досвід і досягнення науки.

Надаючи великого значення поширенню передового досвіду, III з'їзд Компартії Молдавії, що відбувся у квітні 1951 р., зажадав від партійних організацій, радянських і сільськогосподарських органів поліпшення агротехнічної пропаганди, впровадження досягнень науки і досвіду передовиків у колгоспне і радгоспне виробництво [7].

У відповідь на рішення з'їзду машинно-тракторні станції подали велику допомогу колгоспам у їх організаційно-господарському зміцненні, впровадженні передової агробіологічної науки у сільськогосподарське виробництво. В 1951 р. МТС республіки

налічували 87 тракторних бригад «Відмінної якості», які допомагали колгоспам вирощувати високі врожаї.

У листопаді 1951 р. IV Пленум ЦК КП Молдавії, розглянувши питання «Про поліпшення роботи машинно-тракторних станцій республіки», зобов'язав Міністерство сільського господарства Молдавської РСР, райкоми партії і райвиконкоми, директорів МТС посилити впровадження в колгоспне виробництво досягнення радянської агробіологічної науки і досвіду передової колгоспної практики, звернути особливу увагу на широке застосування прогресивних методів обробки сільськогосподарських культур [3, с. 17].

Озброєні конкретними настановами, партійні організації республіки очолили боротьбу за виконання рішень Пленуму. В 1951 р. господарства підживили 195 га озимої пшениці, 24,2 тис. га ярих колоскових, посіяли яровизованим насінням 8782 га зернових, впровадили у виробництво озиму пшеницю «Одеська-3» на площі 526 856 га, прогресивними перехресним і вузькорядним способами було засіяно 128 771 га [12].

XIX з'їзд КПРС поставив завдання — забезпечити в колгоспах і радгоспах впровадження у виробництво нових більш врожайних сортів зернових культур, цукрових буряків з високою цукристістю, а також створення нових сортів сільськогосподарських культур [3, с. 354].

Виконуючи рішення XIX з'їзду КПРС, партійна організація республіки здійснила значну роботу по впровадженню передового досвіду в сільськогосподарське виробництво. Посівні площі цукрових буряків у порівнянні з 1951 р. були збільшені в колгоспах у п'ять разів і становили в 1952 р. понад 50 тис. га.

У 1951—1952 рр. в республіці було закладено 8140 га нових виноградників і 60 га садів [8]. В результаті вжитих заходів по розповсюдженню передового досвіду догляду за садами і виноградниками більшість колгоспів значно підвищило їх врожайність. Це дало можливість у 1951 р. здати державі винограду і фруктів на 650 тис. ц більше, ніж у 1950 р. У 1951 р. грошовий прибуток колгоспів від садівництва і виноградарства зріс на 43,5% порівняно з 1950 р. [8].

Питанням сільськогосподарської пропаганди особливу увагу приділив вересневий Пленум ЦК КПРС (1953), зобов'язавши партійні, радянські і сільськогосподарські органи покінчити з недооцінкою справи сільськогосподарської пропаганди і впровадження у виробництво досягнень науки і передового досвіду, Пленум поставив вимогу, щоб широке впровадження передового досвіду стало складовою частиною керівництва сільським господарством [2, с. 423].

Виконуючи рішення вересневого (1953) Пленуму ЦК КПРС, колгоспники, працівники МТС і радгоспів під керівництвом партійних організацій Молдавії досягли певних успіхів у піднесенні зернового господарства і тваринництва. Новий порядок плану-

вання також сприяв піднесенню ініціативи колгоспників, механізаторів і спеціалістів сільського господарства. Вже у 1955 р. господарства у значній мірі змінили структуру посівних площ. За рахунок скорочення маловрожайних зернових і кормових культур посівні площі під кукурудзою в колгоспах і радгоспах республіки були збільшені на 110 тис. га. В 1955 р. посіви пшениці і кукурудзи становили 87% загальної площі зернових культур [4, с. 83].

Широке впровадження передового досвіду в 1955 р. позитивно позначилось на врожаї. Валовий збір зерна в колгоспах становив 110—115 млн. пудів, або в два з половиною рази більше, ніж у 1953 р. Більше було зібрано соняшника, цукрових буряків, овочів, тютюну, фруктів, ефіромасляних культур [9].

Певних успіхів досягли колгоспи і радгоспи в збільшенні виробництва продуктів тваринництва. Продуктивність худоби, особливо великої рогатої, значно підвищилась. Зменшилось число відстаючих ферм. В цілому по республіці валовий надій молока в 1955 р. в порівнянні з 1954 р. збільшився на 20,5% [9].

XX з'їзд КПРС (лютий 1956 р.) також приділив чималу увагу поліпшенню пропаганди і впровадженню у виробництво найновіших досягнень науки і досвіду передових колгоспів. У його рішенні підкреслювалось, що вивчення сутності передового досвіду, впровадження його у сільське господарство є головним у діяльності партійних організацій [5, с. 4]. Адже саме завдяки йому можна досягти різкого скорочення витрат праці і матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції, підвищення врожайності усіх культур і продуктивності тваринництва [5, с. 419].

Керуючись історичними рішеннями XX з'їзду КПРС, Центральний Комітет партії здійснює ряд заходів, мета яких — створення необхідних умов для поліпшення сільськогосподарської пропаганди в країні, широке впровадження в колгоспне і радгоспне виробництво передового досвіду. Приділяється багато уваги правильній розстановці кадрів спеціалістів сільського господарства. В короткий строк було надіслано на село 120 тис. спеціалістів [5, с. 62], справжніх провідників нового, передового, В Молдавії після вересневого (1953) Пленуму ЦК КПРС на постійну роботу в сільське господарство було направлено більше 3 тис. керівних працівників і спеціалістів сільського господарства з міста [16].

Партійні організації Молдавії всю організаційну і масово-політичну роботу спрямовували на те, щоб досвід передовиків і новаторів сільськогосподарського виробництва став надбанням мас, виховував і навчав колгоспників на кращих зразках праці. З метою вивчення передового досвіду Ніспоренський райком партії в 1955 р. організував екскурсію секретарів партійних організацій і передовиків виробництва на передову тваринницьку ферму колгоспу ім. Мічуріна цього ж району. Партійна орга-

нізація Лібканського району практикувала проведення екскурсій в колгоспи Московської, Чернівецької, Вінницької, Хмельницької і Одеської областей. Лише за 1954 і 1955 рр. більше 700 передовиків сільського господарства, механізаторів, спеціалістів сільського господарства і партійно-господарських працівників відвідали передові колгоспи цих областей [9].

У розповсюдженні передового досвіду важливу роль відіграли сільськогосподарські виставки. Вони сприяли збагаченню працівників сільського господарства практичними знаннями, допомагали їм піднести врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тваринництва, сприяли успішному виконанню завдань, поставлених партією і урядом в галузі сільського господарства.

Значне місце в справі пропаганди передового досвіду належить винахідництву і раціоналізації в сільськогосподарському виробництві. З кожним роком розвивалась творча думка працівників сільського господарства Молдавії. Якщо в 1951 р. були одиниці винахідників і раціоналізаторів у сільському господарстві, то в 1956 р. в розробці питань удосконалення нової техніки, застосування передових методів експлуатації тракторів і сільськогосподарських машин, розробці нових конструкцій машин і приладів до них працювали сотні раціоналізаторів і винахідників МТС і колгоспів. Про зростання творчої раціоналізаторської активності колгоспників, агрономів республіки говорять такі факти: якщо в 1951 р. було впроваджено п'ять раціоналізаторських пропозицій і винаходів, в 1952 р. — шість, які дали можливість зекономити 1983 тис. крб., в 1953 р. було впроваджено 8 раціоналізаторських пропозицій, що дали економії в сумі 1648 тис. крб. [15], то за 1955 р. і 10 місяців 1956 р. сільські раціоналізатори і винахідники внесли понад 900 раціоналізаторських пропозицій, технічних удосконалень і винаходів, економічний ефект яких склав 12 млн. крб. [15].

Велику допомогу колгоспам і Міністерству сільського господарства в розробці заходів, спрямованих на підвищення врожайності степових культур, впровадження і пропаганду досягнень науки і передового досвіду, надали працівники науково-дослідних закладів Молдавії. В республіці існувало кілька науково-дослідних установ, які працювали над різними проблемами народного господарства. Було створено науково-дослідний інститут сільського господарства (м. Бельци), науково-дослідний інститут зрошувального землеробства і овочівництва (м. Тирасполь), дослідну станцію тваринництва і ветеринарії (с. Кривого Криулянського р-ну) та багато ін.

У справі впровадження передового досвіду в сільськогосподарське виробництво велику роль відіграє економічна освіта працівників сільського господарства.

В республіці з року в рік збільшувалась кількість економічних шкіл, гуртків і семінарів по вивченню політичної і конкрет-

ної економіки промисловості і сільського господарства. В 1955/65 навчальному році економічним навчанням було охоплено більше 13 тис. партійних, радянських і господарських працівників. У 187 гуртках, 70 семінарах навчалося понад 5 тис. чоловік і. т. інш. [18, № 7, с. 21]. Великий інтерес до вивчення проблеми економіки сільського господарства виявили партійні організації Ришканського, Єдинецького, ЧаDIR-Луганського та інших районів.

Значну роль в розповсюдженні передового досвіду і досягнень науки відіграли науково-виробничі конференції, на яких обговорювалися питання впровадження передового досвіду в сільськогосподарське виробництво. Кількість проведених наукових конференцій з року в рік збільшувалась. В колгоспах і радгоспах в 1956 р. проведено лише 56 конференцій [18, № 4, с. 19], в 1957—1958 рр. — 198 районних і понад 450 колгоспних і радгоспних науково-виробничих конференцій [17].

Діяльність партійних організацій колгоспів і радгоспів, спрямована на впровадження передового досвіду, відіграла основну роль у зростанні трудової активності трудівників села, сприяла підвищенню продуктивності праці, збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленин В. И. Полн. собр. соч., т. 36.
2. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК изд. 8, М., 1971, т. 6, с. 308—322.
3. IV пленум ЦК КП Молдавии, Кишинев, Партиздат, 1951.
4. VI съезд КП Молдавии, Кишинев, 1956.
5. XX съезд КПСС. Стенографический отчет, ч. II, Госполитиздат, 1956, с. 5.
6. Отчетный доклад ЦК КПСС XX съезду партии. Госполитиздат, 1956.
7. ПАИИП при ЦК КП Молдавии, ф. 51, оп. 10, ед. хр. 1, л. 422.
8. ПАИИП при ЦК КП Молдавии, ф. 51, оп. 11, ед. хр. 1, л. 176, 181, 183.
9. ПАИИП при ЦК КП Молдавии, ф. 51, оп. 15, ед. хр. 3, л. 140, 149, 224.
10. ЦАИИП при ЦК КП Молдавии, ф. 51, оп. 18, ед. хр. 197, л. 129.
11. ПАИИП при ЦК КП Молдавии, ф. 51, оп. 19, ед. хр. 85, л. 7.
12. ЦГАНХ СССР, ф. 7486, оп. 15, ед. хр. 439, л. 32, 33, 34, 36.
13. ЦГАНХ СССР, ф. 7486, оп. 15, ед. хр. 816, л. 79, 81.
14. ЦГА МССР, ф. 3013, оп. 8, ед. хр. 21, л. 80.
15. ЦГА МССР, ф. 3181, оп. 1, ед. хр. 13, л. 1, 2, 44.
16. «Советская Молдавия», 17 апреля 1959 г.
17. Ж. «Земледелие и животноводство Молдавии», 1956, № 11.
18. Ж. «Коммунист Молдавии», 1956, № 7, 1957, № 4.
19. «Советская Молдавия», 17 октября 1954 г.

В. О. СОЛОДЬКО

**ДОПОМОГА МІСЬКИХ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ
В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПАРТІЙНОМУ І ГОСПОДАРЬКОМУ
ЗМІЩЕННІ КОЛГОСПІВ В 1956—1961 рр.
(На матеріалах Харківської, Полтавської й Сумської областей)**

XX з'їзд КПРС, визначаючи перспективи розвитку сільського господарства, вказав, що «вирішальною умовою дальшого швид-

кого піднесення сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня керівництва сільським господарством» [1, с. 18]. А для цього треба було провести велику роботу: підвищити боездатність парторганізацій, зміцнити господарства кваліфікованими кадрами керівників і спеціалістів, підняти творчу ініціативу і трудову активність колгоспного селянства, вирішити питання переходу колгоспів на грошову оплату праці, впровадити госпрозрахунок, ширше використати наукові досягнення у сільськогосподарському виробництві і т. ін.

Комуністична партія при активній підтримці робітничого класу і всього народу в період між XX і XXII з'їздами КПРС здійснила ряд важливих заходів для поліпшення організаційної роботи в сільському господарстві. Міські партійні організації, подаючи шефську допомогу, внесли певний вклад у піднесення й розвиток сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня партійного й господарського керівництва в колгоспах.

Щоб успішно втілити в життя рішення ЦК КПРС, мобілізувати трудівників села на боротьбу за подолання відставання сільського господарства, необхідно було поліпшити роботу первинних партійних організацій колгоспів. А для цього треба перш за все зміцнити партійні організації досвідченими, ініціативними працівниками, розставити комуністів на вирішальних ділянках виробництва.

Чисельність колгоспних парторганізацій постійно зростала, в першу чергу за рахунок передовиків виробництва. Так, наприклад, за 1956—1958 рр. в Полтавській області прийнято в партію 1500 передовиків колгоспного виробництва [7, ф. 1, оп. 214, спр. 365, арк. 25]. Якщо в 1958 р. в колгоспних парторганізаціях області було 10 395 комуністів, то в 1960 р. — 13 092 [8, ф. 15, оп. 1, спр. 2505, арк. 6]

Разом з тим, склад сільських парторганізацій постійно поповнювався комуністами з міста, що переходили працювати в колгоспи.

Багато комуністів, в основному механізаторів, влилось у сільські парторганізації після лютневого (1958 р.) Пленуму ЦК КПРС, який прийняв постанову про дальший розвиток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій. У цей час в Харківській області з МТС в колгоспні парторганізації прийшло 1563 члена партії [10, ф. 1, оп. 99, спр. 9, арк. 34], в Полтавській — 1115 [7, ф. 1, оп. 214, спр. 365, арк. 25].

Прихід комуністів, які пройшли школу роботи й громадської діяльності на державних підприємствах, сприяв організаційному зміцненню колгоспних парторганізацій.

Комуністи міста, які перейшли на роботу в сільське господарство, були розставлені на найбільш відповідальних ділянках колгоспного виробництва — головами колгоспів, секретарями, парторганізацій, заступниками голів колгоспів, бригадирами, завідуючими фермами, інженерами, механіками і т. д. На ці

посади висувались і досвідчені комуністи села, і спеціалісти сільського господарства, які мали організаторські здібності.

В результаті кількісного й якісного зростання сільських парторганізацій кращим став склад секретарів партійних організацій. Наприклад, у 1956 р. 29 процентів, а в 1957 р. вже 46 процентів секретарів колгоспних парторганізацій Полтавської області мали вищу й середню освіту [8, ф. 15, оп. 1, спр. 2050, арк. 43].

Вчені, партійні працівники, комуністи міста часто виступали з доповідями й лекціями на семінарах секретарів парторганізацій, голів колгоспів, пропагандистів, лекторів, агітаторів села.

Партійні організації міста в порядку шефської допомоги на правляли партійних працівників і досвідчених комуністів в колгоспні парторганізації для надання допомоги в організаційній роботі. Такий захід, наприклад, провів Харківський міськком партії після зборів міського партійного активу 13 липня 1956 р., який схвалив ініціативу комуністів заводів транспортного машинобудування і ХТЗ послати в райони області на 2—3 місяці досвідчених партійних працівників для надання практичної допомоги колгоспним парторганізаціям у підвищенні організаційної і політико-масової роботи. Пленум міськкому КПУ рекомендував парторганізаціям Харкова направити в колгоспи 200—300 партійних працівників [10, ф. 69, оп. 22, спр. 23, арк. 68].

Поступово стали входити в практику взаємні відвідування комуністами промислових підприємств і підшефних колгоспів відкритих партійних зборів. Тут комуністи колгоспів, і в першу чергу секретарі парторганізацій, вчилися у своїх шефів правильному веденню партійних зборів, складанню планів роботи, підбору питань на порядок денний і т. д. Наприклад, у квітні 1958 р. на партзборах Харківського електромеханічного заводу були присутні голови і секретарі парторганізацій підшефних колгоспів. На зборах був накреслений конкретний план шефської допомоги, за кожним колгоспом був закріплений певний цех і т. д. [4].

Міські і сільські парторганізації почали практикувати проведення спільних семінарів партпрацівників, секретарів організацій. Такий семінар, наприклад, провели у квітні 1958 р. партійний комітет Харківського турбінного заводу і Старовірівський райком партії. Це дало можливість не тільки підвищити рівень знань і досвід сільських партпрацівників, але й встановити особисті контакти між секретарями партійних організацій підприємств і колгоспів [5].

Підвищення політичної та ділової підготовки секретарів сільських парторганізацій сприяло кращій розстановці комуністів на вирішальних ділянках виробництва, організації соціалістичного змагання, широкому використанню форм і методів партійної роботи.

Але в роботі сільських райкомів, колгоспних парторганізацій були помилки, обумовлені невірним розумінням методів партійного керівництва розвитком економіки. У доповідній записці про стан справ у Полтавській області за 1956 р. відзначались недоліки в керівництві сільським господарством з боку обкому і багатьох райкомів партії, де наполегливу організаторську роботу іноді підміняли компанійщиною, в якій було багато формалізму. Так, немало обласних керівників «прикріплювались» до Лохвицького району для надання допомоги, але далі цього діла не йшли [7, ф. 1, оп. 214, спр. 177, арк. 129]. В партійній роботі мали місце адміністрування, суб'єктивістський підхід до справи і т. д.

Проводячи роботу по організаційно-господарському зміцненню сільського господарства, Комуністична партія перш за все приділяла увагу добору кадрів голів колгоспів, особливо відстаючих. Партійні й радянські органи розгорнули широку діяльність по виконанню постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 25 березня 1955 р. «Про заходи по дальшому зміцненню колгоспів керівними кадрами», в якій було поставлено завдання направити в колгоспи не менше 30 тисяч досвідчених робітників міста. Так, в Полтавській області в 1955 р. з числа тридцятитисячників головами колгоспів було обрано 129 робітників підприємств [3].

Про поліпшення якісного складу голів колгоспів Харківщини в 1953—1961 рр. можна судити з таблиці, складеної на основі документів Харківського обласного державного архіву [ф. Р—5231, оп. 5, спр. 6408, арк. 127; оп. 9, спр. 306, арк. 192; спр. 307, арк. 111; ф. Р—4672, оп. 7, спр. 4684, арк. 17; спр. 5427, арк. 25].

Роки	Всього голів колгоспів	З вищою та середньою освітою	В процентах до загальної кількості голів колгоспів	Практиків	В процентах до загальної кількості голів колгоспів
1953	854	200	23,42	654	76,58
1956	799	332	41,55	467	58,45
1957	807	328	40,64	479	59,36
1958	746	317	42,49	429	57,51
1959	665	386	59,53	279	40,47
1960	623	346	55,53	277	44,47
1961	603	350	58,04	253	41,96

Істотні зміни сталися і в Полтавській області. В 1953 р. тут було 26,84 процента голів колгоспів з вищою й середньою освітою [8, ф. 15, оп. 6, спр. 1853, арк. 145], а в 1957 р. — 54,22 [8, ф. 15, оп. 1, спр. 2050, арк. 23], то в 1961 р. — 72 проценти [11, ф. Р—3938, оп. 2, спр. 6847, арк. 58; 8, ф. 15, оп. 1, спр. 2637, арк. 121]. В Сумській області з вищою і середньою освітою

в 1953 р. було 25,2 проценти, в 1959 р. — 53,5 [2, с. 52; 9, ф. 4, оп. 34, спр. 10, арк.105], а в 1961/ р. — 59,84 проценти голів колгоспів [2, с. 314].

В цей період народилась нова форма шефської допомоги трудящих міста колгоспному селянству — рекомендації на посади голів підшефних колгоспів кращих людей заводів і фабрик. Ця практика виправдала себе. До керівництва колгоспами приходили люди, які вже брали участь у наданні шефської допомоги цим господарствам, знали їх сильні й слабкі сторони, приховані резерви, були знайомі з колгоспниками. Партійні організації підприємств, які рекомендували своїх робітників головами колгоспів, прагнули надати більшу допомогу своїм підшефним. Як правило, такі господарства швидко переборювали відставання й успішно розвивались далі.

Так, на заклик партії заступник начальника тракторного цеху Харківського тракторного заводу комуніст Григорій Іванович Грузін добровільно виявив бажання піти на роботу в сільське господарство і очолив колгосп «Перемога» Чугуївського району Харківської області. Шефство над цим колгоспом, який після об'єднання з іншими господарствами став називатися «Зоря комунізму», взяв колектив цеху, де І. І. Грузін працював раніше. Між колгоспниками й тракторобудівниками встановились добрі ділові зв'язки. Шефи виділили обладнання для колгоспної майстерні, направляли своїх робітників ремонтувати техніку, допомагали колгоспникам своєчасно проводити сільськогосподарські роботи.

Широкого розмаху набуло і соцзмагання між колективами дільниць і бригад цеху, з одного боку, з колгоспними бригадами й ланками, з другого, були укладені договори про соціалістичне змагання. Підсумки змагання систематично підводились на спільних зборах робітників і колгоспників.

Завдяки умілій організаційній і виховній роботі, яку провів, спираючись на колгоспних комуністів і актив, посланець тракторобудівників тридцятитисячник Г. І. Грузін, а також внаслідок великої допомоги шефів уже в 1959 р. колгосп вийшов у число передових у районі. Про успішний розвиток господарства говорять такі дані: якщо в 1955 р. колгосп виробляв м'яса по 29 центнерів на 100 гектарів, то в 1959 р. — 42,1 центнера, молока на одну фуражну корову в 1954 р. — 684 кілограми, а в 1959 р. — 2434 кілограми. В 1959 р. колгосп зібрав зернових у середньому по 19,5 центнера, а на більшості ділянок по 22—25 центнерів з гектара.

За досягнуті успіхи у розвитку колгоспного виробництва Г. І. Грузін був нагороджений орденом Леніна [10, ф. 87, оп. 1, спр. 1052, арк. 43—45].

Велике значення в організаційно-господарському зміцненні колгоспів відіграв лютневий (1958 р.) Пленум ЦК КПРС, який прийняв постанову «Про дальший розвиток колгоспного ладу

і реорганізацію машинно-тракторних станцій». В результаті втілення в життя заходів, накреслених пленумом ЦК КПРС, трактори і сільськогосподарська техніка були зосереджені у колгоспах. Це благодірно відбилось на дальшому розвитку колгоспного виробництва.

Проте у колгоспах, які одержали велику кількість тракторів і сільськогосподарської техніки, було дуже мало інженерно-технічних працівників, які могли б раціонально організувати експлуатацію цієї техніки. Трудящі міста під керівництвом партійних організацій допомогли колгоспам інженерно-технічними кадрами.

Ініціатором цього руху в жовтні 1959 р. виступила група інженерно-технічних працівників Київської області, яка виявила бажання перейти на роботу в колгоспи на посади інженерів і техніків. ЦК Комуністичної партії України схвалив цей патріотичний почин. Обкоми, райкоми партії, первинні парторганізації підприємств і установ очолили рух за перехід інженерів і техніків на постійну роботу в колгоспи.

У цей період шефи надали чималу допомогу колгоспам у будівництві ремонтних майстерень і постачанні їх верстатами й інструментом. А інженери й техніки, які перейшли на роботу з промисловості, допомагали організовувати правильну експлуатацію, технічний догляд і ремонт техніки, дбали про навчання колгоспних механізаторів.

На початку 1960 р. у колгоспах Харківської області працювали 68 інженерів і техніків, які перейшли з промислових підприємств [12, ф. Р—4672, оп. 7, спр. 5824, арк. 1-а], а в Полтавській — 67 [8, ф. 15, оп. 1, спр. 2500, арк. 27].

Колгоспи в цей період мали потребу не тільки в інженерно-технічних працівниках, але і в кадрах механізаторів, ремонтників. Багато промислових підприємств допомагали у їх підготовці. За домовленістю з шефами правління направляли до них молодих колгоспників, які проходили навчання у висококваліфікованих робітників і оволодівали спеціальностями токарів, слюсарів, зварників, ковалів.

На деяких підприємствах навіть створювались курси підготовки для села кадрів ремонтників. Наприклад, у травні 1958 р. тримісячні курси були створені на Конотопському заводі, «Червоний металіст», де готувались кадри для колгоспів Конотопського і Путивльського районів Сумської області. Програма курсів була розрахована на 600 годин. 300 годин відводилось вивченню теорії, а 300 — оволодінню спеціальністю безпосередньо на робочому місці. Заняття проводили інженери й майстри заводу [6]. Для підшефних колгоспів було підготовлено 11 слюсарів, 22 токарі, один коваль і один електрик. Завод також допоміг в організації колгоспних майстерень, виділив для них інструмент, виготовував запасні частини для тракторів і т. д. [9, ф. 597, оп. 1, спр. 104, арк. 79].

Важливе значення в організаційно-господарському зміцненні колгоспів, у дальшому розвитку сільськогосподарського виробництва мали постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 6 березня 1956 р. «Про Статут сільськогосподарської артільї і дальший розвиток ініціативи колгоспників в організації колгоспного виробництва і управлінні ділами артільї» і «Про щомісячне авансування колгоспників і додаткову оплату праці в колгоспах». Ці постанови сприяли розвитку ініціативи трудівників села, зміцненню дисципліни, підвищенню їх матеріальної заінтересованості в розвитку громадського виробництва.

Щоб успішно втілити в життя ці постанови партії і уряду, необхідно було поліпшити облік у колгоспах, підготувати кадри рахівників і бухгалтерів. Особлива необхідність проведення цієї роботи пояснювалась ще й тим, що в результаті заходів, вжитих партією, колгоспи швидко перетворювались у великі, висококомеханізовані господарства. Кадри ж бухгалтерів і рахівників колгоспів складались в основному із практиків, які одержали підготовку на короткочасних курсах або семінарах.

Запущеність обліку в багатьох колгоспах негативно впливала на подальший розвиток виробництва. Тому партійні й радянські органи проводили систематичну роботу по підготовці й перепідготовці колгоспних бухгалтерів і рахівників в інститутах і технікумах, особливо на заочних відділеннях, на курсах і семінарах. Викладачі вузів і технікумів допомагали в організації і проведенні районних і обласних курсів і семінарів по підвищенню кваліфікації рахівників колгоспів.

В результаті вжитих заходів якісний склад колгоспних бухгалтерів і рахівників став кращим. І все ж багато з них мали недостатню загальноосвітню й спеціальну підготовку. Так, у 1961 р. з 603 колгоспних бухгалтерів Харківської області тільки 85 мали вищу й середню спеціальну освіту [12, ф. Р—5231, оп. 9, спр. 2099, арк. 48].

І тим ціннішою була допомога підприємств і установ, яку вони надали колгоспам в планово-економічній підготовці бухгалтерів підшефних колгоспів. На відміну від промислових підприємств, у колгоспах довгий час не було плановиків, а їх функції виконували бухгалтери. У зв'язку з ростом колгоспного виробництва і в нових умовах планування, коли були скасовані обов'язкові поставки і натуроплата за працю МТС, підвищились роль і значення обліку й аналізу господарської діяльності, виникла необхідність складання поточних і перспективних планів у кожному колгоспі.

Підвищення кваліфікації бухгалтерів і рахівників дало можливість налагодити облік у колгоспах, проводити правильний економічний аналіз їх виробничої діяльності, перейти до щомісячного авансування колгоспників.

В період між ХХ і ХХІІ з'їздами КПРС в нашій країні були проведені важливі заходи по підйому сільського господарства.

Партія очолила всенародну боротьбу за зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів, поліпшення партійно-політичної, організаційно-господарської й культурно-освітньої роботи на селі. Гідний вклад у розвиток сільськогосподарського виробництва внесли трудівники міста, які під керівництвом партійних організацій налагоджували й здійснювали шефську допомогу колгоспному селянству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Резолюція XX з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу на Звітну доповідь Центрального Комітету КПРС. К., 1956, с. 29.
2. Народне господарство Сумської області. Статистичний збірник. Харків, 1970, 508 с.
3. Газета «Зоря Полтавщини», 22 серпня 1958 р.
4. Газета «Красное Знамя», 12 квітня 1958 р.
5. Газета «Соціалістична Харківщина», 8 квітня 1958 р.
6. «Металіст», орган партійного комітету, заводу управління та завкому профспілки Конотопського заводу «Червоний металіст», 10 травня 1958 р.
7. Партархів Інституту історії партії ЦК КП України.
8. Партархів Полтавського обкому КП України.
9. Партархів Сумського обкому КП України.
10. Партархів Харківського обкому КП України.
11. Полтавський обласний державний архів.
12. Харківський обласний державний архів.

А. І. АБРАМЕНКОВА

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТОРГАНІЗАЦІЇ ХАРКІВСЬКИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, СПРЯМОВАНА НА ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО РІВНЯ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ (1959—1965 рр.)

Вихованню нової людини, зокрема підвищенню її культурно-технічного рівня, присвячено багато наукових досліджень. Більшість з них висвітлює діяльність парторганізацій, спрямовану на підвищення політичного, культурного та професійно-технічного рівня робітничого класу. Питання ж підвищення ідейно-теоретичного та професійно-технічного рівня інженерно-технічної інтелігенції вивчені недостатньо.

В народному господарстві Харківської області в 1959 р. було зайнято 127,8 тис. спеціалістів, які мали вищу та середню спеціальну освіту. Серед них — 25,3 тис. інженерів і 27,8 тис. техніків. В кінці семирічки кількість їх зросла до 188,1 тис., причому інженерів стало 40,9 тис., техніків — 47,9 тис. [9, с. 173—175]. Фактично ж інженерно-технічних працівників на підприємствах Харківської області було значно більше. Пояснюється це наявністю великого числа практиків. Майже половина ІТП працювала на машинобудівних підприємствах, продукція яких в 1965 р. становила 41,1% від продукції всієї промисловості області [9, с. 21].

Харківські машинобудівники виготовляють значну частину загальної кількості машин та механізмів, що випускаються не тільки в нашій республіці, але й у всій країні. В роки семирічки перед ними стояли складні завдання. Якщо обсяг промислової продукції області зростає на 72,1%, то випуск продукції машинобудування та металообробки повинен був зрости приблизно в 2 рази, причому виробництво парових турбін — в 2,9 рази, турбогенераторів — в шість разів, тепловозного електрообладнання — в 2,4 рази, тракторів — в 2,1 рази, приладів та засобів автоматики — в 2,7 рази [10, 15 лютого 1959 р.].

Подвоєння продукції головної галузі промисловості області передбачалось досягти головним чином за рахунок технічної реконструкції та спеціалізації машинобудівних підприємств. Так, на тепловозобудівному заводі ім. Малишева тільки в механо-обробних цехах малось на увазі спорудити за семирічку 50 потокових ліній, 5 автоматичних потокових ліній з програмованим обладнанням, ввести в експлуатацію 120 верстатів, кілька сотень приладів для автоматичного контролю. Тільки в 1959 р. працівники заводу повинні були розробити та впровадити 2500 нових виробничих процесів, в 120-ти з них планувалась докорінна зміна існуючої технології [10, 20 січня 1959 р.]. Широкі масштаби використання передової техніки та технології вимагали неухильного зростання професійно-технічного рівня керівних та інженерно-технічних працівників машинобудівних підприємств.

Діяльність парторганізацій спрямована на поліпшення якісного складу та підвищення кваліфікації керівних та інженерно-технічних працівників ґрунтувалась на рішеннях з'їздів партії і Програмі КППРС. Конкретні вказівки давались і в рішеннях Пленумів ЦК КППРС та ЦК КПУ. Так, червневий (1959 р.) Пленум ЦК КППРС вимагав, щоб на чолі всіх дільниць господарського будівництва стояли підготовлені працівники, які добре знають техніку та економіку, володіють високими організаційними якостями, здатні забезпечити технічний прогрес [1, 30 червня 1959 р.] Питанням поліпшення роботи партійних організацій з кадрами велику увагу приділив і жовтневий (1959 р.) Пленум ЦК Компартії України. В його рішеннях підкреслювалось, що парторганізації повинні організовувати широке навчання практиків, сміливіше висувати на більш складну та відповідальну роботу молодих спеціалістів [2, 27 жовтня 1959 р.]. Для партійних організацій ці вказівки були важливими і своєчасними.

На підприємствах та будовах Харківської області практики займали близько 40% керівних та інженерно-технічних посад. З 12 тис. практиків, які працювали на Харківських підприємствах, в інститутах та технікумах навчалось близько 4 тис., решта ж ніде не вчилась. Поряд з тим майже 2,5 тис. молодих інженерів та техніків займали рядові посади. Навіть в загальній кількості головних інженерів та головних технологів, дипломо-

вані спеціалісти становили відповідно лише 82% та 76% [3, арк. 11—12, 40, 49].

У листопаді 1959 р. відбувся пленум Харківського обкому КП України, який розглянув заходи по дальшому поліпшенню підбору, підготовки та виховання кадрів. Він зобов'язав парторганізації протягом найближчих 2—3 років забезпечити керівництво всіма головними ділянками виробництва досвідченими інженерами, які сполучають такі якості, як високий рівень політичної підготовки, знання сучасної техніки, організаторські здібності. Практиків зобов'язали в найближчі роки здобути відповідну технічну освіту. Молодих здібних спеціалістів пленум обкому КПУ пропонував своєчасно пересувати на більш відповідальну роботу [7, арк. 16, 18].

Для роботи парторганізацій по підвищенню професійно-технічного рівня ІТП характерно, що в роки семирічки вона планувалась підприємствами. Вперше на Україні трирічний план поліпшення якісного складу керівних кадрів був розроблений парторганізацією заводу ім. Малишева на 1958—1960 рр. [3, арк. 70]. Цю ініціативу підхопили й інші підприємства. На основі глибокого вивчення складу кадрів парторганізації складали спочатку трирічні, а потім і семирічні перспективні плани поліпшення якісного складу керівних та інженерно-технічних працівників.

Завдяки трирічному плану парторганізація заводу ім. Малишева добилася того, що всі керівники цехів та відділів стали більше уваги приділяти людям, вивчати їх, зміцнювати важливі виробничі ділянки працівниками, які мали вищу або середню освіту. В цехах були створені спеціальні комісії, до яких входили секретарі цехових партійних організацій, начальники цехів, представники відділу кадрів та технічного навчання. В роботі комісій брали участь понад 250 чоловік. Тепер кожний керівник міг добре уявити собі стан справ з кадрами. План передбачав підготовку резерву з числа робітників, які без відриву від виробництва навчались у вузах і технікумах, та молодих спеціалістів [10, 2 грудня 1959 р.].

Наслідком виконання трирічного плану на заводі було призначення на керівні посади 289 дипломованих спеціалістів, а 26 молодих спеціалістів — на посади начальників цехів і відділів, 54 — їх заступниками. Кількість дипломованих спеціалістів серед начальників цехів таким чином збільшилось на 22% [10, 3 січня 1962 р.]. За три роки на завод було прийнято 730 інженерів та техніків, за цей час 173 робітники заводу закінчили без відриву від виробництва вузи, а 285 чоловік — технікуми. Число спеціалістів, що мали вищу або середню технічну освіту, серед ІТП заводу досягло 69,5% [11, 25 березня 1961 р.].

Одним з важливих джерел зростання числа інженерно-технічної інтелігенції машинобудівних підприємств Харкова в роки семирічки стало вечірнє та заочне навчання в вузах та

технікумах міста. Воно давало змогу багатьом трудящим здобувати технічну освіту без відриву від виробництва. Наприклад, на Харківський тракторний завод в 1959—1964 рр. прибуло по путівках 195 інженерів і техніків. За цей же час підготовлено з числа трудівників заводу без відриву від виробництва 449 інженерів та 550 техніків [4, од. зб. 1316, арк. 103].

На тих підприємствах, де парторганізації повсякденно піклувались про підвищення загальноосвітнього та професійно-технічного рівня трудящих, з року в рік зростала кількість робітників, які навчались без відриву від виробництва. Це сприяло поліпшенню якісного складу інженерно-технічних кадрів. На заводі кондиціонерів, підприємстві комуністичної праці, в 1960/61 році у вузах та технікумах навчалось тільки 85 чоловік, в школах — 140. В 1965 р. з числа трудящих заводу 130 навчались у вузах, 155 — в технікумах і 251 — в школах. [5, од. зб. 28, арк. 56; од. зб. 56, арк. 38]. В 1963 р. на цьому заводі працювало 462 ІТП. 389 з них мали вищу та середню спеціальну освіту. З 78 практиків в інститутах та технікумах навчалось 46 [10, 20 жовтня 1963 р.].

Велику увагу приділяла питанням навчання трудящих партійна організація ХТЗ. Підготовка кваліфікованих кадрів розглядалась на заводі як важлива умова виконання завдань семирічного плану. Дані про навчання трудящих наведені в таблиці [4, од. зб. 1114, арк. 61—63; од. зб. 1109, арк. 30; од. зб. 1176, арк. 25; од. зб. 1245, арк. 23; од. зб. 1313, арк. 11].

Форми навчання	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Закінчили:							
вузи	52	60	94	99	70	66	55
технікуми	88	131	61	58	54	157	95
ШРМ	154	219	420	486	354	500	695
Училися без відриву від виробництва:							
в вузах	679	806	857	870	872		927
в технікумах	441	492	651	430	716	1610	553
в ШРМ	1153	1060	1240	1510	1670	2464	2056
в школі майстрів	—	—	—	—	190	200	238
за рахунок заводу	—	—	—	—	—	—	—
на стаціонарі	—	18	39	65	98	114	181

За 6 років семирічки на ХТЗ була проведена значна робота по поліпшенню якісного складу ІТП. За цей час кількість інженерів тут збільшилась на 644 чол., техніків — на 811 чол. [4, од. зб. 1316, арк. 101]. Кількість дипломованих спеціалістів серед керівних працівників заводу збільшилась на 263 чол. [4, од. зб. 1245, арк. 24].

Партійна організація турбінного заводу також багато уваги приділяла поліпшенню якісного складу інженерно-технічної

інтелігенції. В 1960 р. 96 практиків навчались в різних учбових закладах, 114 закінчили річні курси підвищення кваліфікації при технікумах, а 49 практиків були замінені дипломованими спеціалістами. Більше тисячі трудящих заводу навчались у різних учбових закладах [6, од. зб. 250, арк. 40].

Значну частину ІТП машинобудівних підприємств становлять майстри, роль яких на виробництві дуже важлива. Вони вирішують різні виробничі та технічні питання, організовують боротьбу за виконання виробничого плану, а головне є безпосередніми керівниками та вихователями робітників, особливо молодих. Питома вага практиків серед них була дуже висока. На ХТЗ в кінці 1964 р. кількість дипломованих спеціалістів серед старших майстрів становила 32,1% серед майстрів — 21,6%. За 6 років семирічки питома вага практиків на цих посадах знизилась тільки на 12,8% та 7,1%, семирічний план поліпшення якісного складу ІТП по цих категоріях не був виконаний [4, од. зб. 1318, арк. 100].

Парторганізації приділяли багато уваги навчанню майстрів. На ХТЗ та заводі ім. Малишева в 1963 р. почали працювати школи майстрів, в яких слухачі, підвищуючи кваліфікацію, здобували і середню освіту. На інших підприємствах створювались групи майстрів для підвищення кваліфікації при технікумах. В квітні 1964 р. на ХТЗ за прикладом ленінградських підприємств була створена спеціальна рада, яка займалась організацією їх навчання та справою обміну досвідом роботи. Ця рада провела атестацію 1260 майстрів та 295 старших майстрів, порадила де кому навчатися [4, од. зб. 1318, арк. 271].

В умовах швидкого технічного прогресу великого значення набуває підвищення кваліфікації всіх ІТП, яке дає їм змогу знайомитись з найновішими досягненнями науки та техніки. Курси підвищення кваліфікації ІТП створювались як на підприємствах, так і при вищих учбових закладах. Наприклад, при Українському заочному політехнічному інституті в 1963—1964 рр. працювали такі курси як без відриву, так і з відривом від виробництва. Заняття провадились в групах по спеціальностях. Практичні заняття проходили в лабораторіях заводів.

На підприємствах також практикувався ряд форм підвищення кваліфікації інженерів і техніків. На заводі ім. Малишева у відділі головного конструктора був створений постійно діючий семінар, на якому вивчались найновіші досягнення науки і техніки. Його відвідували понад 100 конструкторів та технологів [10, 2 грудня 1959 р.]. 66 інженерів турбінного заводу в 1960 р. навчались на дворічних курсах інженерів по удосконаленню математичних знань, 11 інженерів на вечірньому відділі фізико-математичного факультету університету, 7 — готували кандидатські дисертації [10, 29 червня 1960 р.]. На ХТЗ в 1964 р. 222 конструктори та технологи прослухали курс лекцій по хімії

них організацій, спрямованої на підвищення ефективності промислового виробництва.

В даній статті розглядається роль політичної і організаторської роботи партійних організацій промислових підприємств по мобілізації трудящих на боротьбу за підвищення ефективності виробництва на найбільш важливих, на наш погляд, питаннях: використання основних і оборотних виробничих фондів та боротьба за режим економії і бережливості, які до останнього часу не знайшли достатнього відображення в опублікованих працях з історико-партійної тематики.

Одним з найважливіших за своїм значенням резервів підвищення ефективності виробництва є максимальне використання виробничих фондів. Вони є головним засобом створення матеріально-технічної бази комунізму, забезпечення добробуту трудящих у нашій країні. Виробничі фонди, їх правильне використання визначають успіх змагання з капіталізмом. «Бере гору той, у кого найвища техніка, організованість, дисципліна і кращі машини» [2, т. 27, с. 164].

К. Маркс, підкреслюючи, що знаряддя виробництва — найбільш рухомий революційний елемент, писав: «Економічні епохи різняться не тим, що виробляється, а тим, як виробляється, якими засобами праці» [1, т. 23, с. 177].

Ефективність використання виробничих фондів, як відомо, визначається фондовіддачею, — випуском і обсягом реалізованої продукції на 1 крб. основних виробничих фондів. Соціалістичне суспільство вкрай зацікавлене в її постійному зростанні. Яка ж ефективність виробничих фондів в СРСР? Як показало обстеження ЦСУ СРСР, 2100 підприємств верстати і агрегати в змінах використовують вкрай нерівномірно. Кожний металорізальний верстат в середньому працює близько 9 годин. На багатьох промислових підприємствах, особливо в машинобудуванні, устаткування використовується на 60—80% [8, 3 січня 1967].

На Харківському тракторному заводі виробництво продукції на 1 крб. основних виробничих фондів в 1967 р. зросло в порівнянні з 1958 р. на 24,5%, на верстатобудівному — на 47,1% [19, с. 56]. В той же час на таких заводах, як підшипниковий і турбінний, спостерігалось навіть зниження фондовіддачі, і тільки після переходу підприємств на нову систему планування і економічного стимулювання стала помітною тенденція до збільшення випуску валової продукції на 1 крб. основних фондів. На заводі «Серп і молот» в 1958—1963 рр. спостерігалось систематичне зростання фондовіддачі, а починаючи з 1964 р., вона почала падати. На 19,6% скоротилось виробництво продукції на 1 крб. фондів в 1967 р. проти 1958 р. на заводі «Електроважмаш» [19, с. 56].

Що ж дає народному господарству повне використання основних фондів? Воно сприяє значному підвищенню продуктивно-

сті праці і збільшенню випуску продукції, дозволяє економити кошти на капітальні вкладення. Розрахунки показують, що зниження матеріаломісткості продукції, яка випускається в країні, на один процент рівнозначне додатковому зростанню національного доходу на 3—4 мільярди карбованців [4, с. 61]. А доведення коефіцієнта змінності устаткування з 1,4 до 2 дозволяє збільшити випуск продукції не менше, ніж на 30 процентів. Крім того, це дозволить вивільнити таку кількість верстатів, яка потрібна, щоб оснастити 600—800 крупних машинобудівних заводів [7, с. 6].

Враховуючи величезну роль виробничих фондів у підвищенні ефективності виробництва, партійні організації приділяють велику увагу мобілізації трудящих на максимальне їх використання. XXIII з'їзд КПРС відзначив, що боротьба за ефективність використання виробничих фондів має першочергове господарсько-політичне значення і повинна стати дійсно всенародною справою [5, с. 124].

Цікавий і повчальний досвід у боротьбі за краще використання виробничих фондів, збільшення їх віддачі нагромадила партійна організація машинобудівного заводу «Кондиціонер». Заводу передбачалось за роки восьмої п'ятирічки збільшити випуск продукції майже в два рази. Партком звернув увагу громадських організацій підприємства на те, що вирішити це завдання можливо лише за умов ефективної праці кожного верстату і механізму.

З 1 липня 1966 р. завод перейшов на нову систему планування і економічного стимулювання. В ході підготовки до переходу на нові умови праці парткомом були розроблені заходи, які передбачали ретельне обстеження всього парку верстатів з метою виявлення застарілого і непрацюючого устаткування.

Діяльну участь у цьому брали цехові партійні організації і партгрупи. В економічному пошуку брав участь також весь колектив. Від робітників і службовців надійшли сотні пропозицій, спрямованих на поліпшення праці кожного виробничого агрегату.

Науково-технічна рада, яка діє на громадських засадах, обговорила ці пропозиції і склала комплексний план заходів по кращому використанню основних фондів. Контроль за виконанням плану було покладено на партійні організації цехів і відділів.

Завдяки трудовим зусиллям усього колективу поставлене завдання було успішно розв'язано. За 1966 рік порівняно з попереднім роком тут випуск товарної продукції зріс на 7,2% а обсяг реалізації — на 10,1%, перевиконано завдання і по зростанню продуктивності праці [6, ф. 6017, оп. 1, спр. 102, арк. 66].

Партійні організації цехів, використовуючи всі засоби і форми пропаганди й агітації, організували роз'яснення трудящим рішень вересневого Пленуму ЦК, нових умов матеріального

стимулювання, Положення про соціалістичне державне виробниче підприємство. На заводі було створено широку мережу економічного навчання. Діяло 12 лекторіїв, які відвідувало 2,5 тисячі робітників і службовців. Для керівників громадських організацій, господарських працівників було організовано спеціальні семінари. На парткомі функціонував семінар для пропагандистів економічних знань [6, ф. 87, оп. 1, спр. 2810, арк. 98].

Комуністи підшипникового заводу висунули гасло «Всі резерви — на службу виробництву!». Йому була підпорядкована робота партійної, профспілкової та комсомольської організацій. Проведено економічний аналіз роботи кожного виробничого підрозділу, переглянуто застарілі і знижені норми виробітку, що дозволило значно знизити трудомісткість. Ретельно було вивчено фінансове становище, матеріально-технічне постачання, реалізація продукції [10, 24 грудня 1966].

Ще в роки семирічки на канатному заводі народилась «Книга резервів», в яку заносили кожну пропозицію робітника, майстра чи інженера, реалізація яких давала економічну ефективність. Її продовженням стала заводська книга «Економічна ефективність і рентабельність виробництва на 1966—1970 рр.» [6, ф. 58, оп. 38, спр. 945, арк. 175].

Новим у боротьбі за резерви було введення економічних паспортів для кожного цеху, на кожному робочому місці. На заводі «Електроважмаш» ім. В. І. Леніна на кожного робітника, конструктора, інженера, технолога було заведено особистий рахунок економії [9, 22 січня 1966].

В результаті здійснення колективом заводу заходів по кращому використанню оборотних коштів рентабельність підприємства за три роки п'ятирічки зросла більше, ніж на 50%¹, прискорення оборотності коштів становило 20%², що рівнозначно вивільненню з обороту 1 млн. крб. Це стало можливим тому, що обсяг виробництва зріс на 30%³, а нормовані оборотні кошти — всього на 13% [14, с. 5].

Використання виробничих фондів може бути ефективним лише тоді, коли суворо дотримуються режимів економії та бережливості.

Всебічна економія матеріальних і трудових ресурсів — найважливіший принцип соціалістичного господарювання. В. І. Ленін учив партійні і господарські кадри добиватися «найбільшої економії сил і найпродуктивнішого застосування народної праці» [2, т. 28, с. 317].

Ще в перші роки Радянської влади В. І. Ленін неодноразово вказував, що всі працівники соціалістичних підприємств повинні господарювати економно, бережливо ставитись до соціалістичної власності, не лінуватись, дотримувати суворой дисципліни праці. В. І. Ленін писав: «Бережіть, охороняйте як зіницю ока, землю, хліб, фабрики, знаряддя, продукти, транспорт — все це

віднині буде цілком вашим, загальнонародним добром» [2, т. 26, с. 261].

Ці ленінські вказівки не втратили своєї актуальності й зараз. У програмі КПРС говориться, що «ощадливість, раціональне використання кожного карбованця, що належить народові, вміле витрачання коштів, неухильне поліпшення планового керівництва і методів господарювання, підвищення організованості і свідомої дисципліни, розвиток народної ініціативи є могутніми джерелами прискорення руху радянського суспільства до комунізму» [3].

Виховання у трудящих економічного підходу до будь-якої роботи на виробництві, бережливого ставлення до народного добра стало в умовах реформи першочерговим завданням партійних організацій. Вони наполегливо ведуть пошуки найбільш дохідливих форм цієї роботи. Так, у ливарному цеху заводу «Кондиціонер» поряд з колективами агітаторів, політінформаторів, лекторів створено громадський інститут комуністичного виховання [ф. 124, оп. 1, спр. 77, арк. 60]. Вивчення питань теорії в ньому було тісно пов'язано з практичними завданнями, які вирішує цех, завод.

Ще на початку п'ятирічки передові колективи тракторного заводу, а також заводу транспортного машинобудування ім. Малишева виступили з цінною ініціативою — включитися в боротьбу за максимальне використання резервів виробництва на кожному робочому місці [9, 6 січня 1966], Бюро обкому партії підтримало ініціативу двох провідних заводів Харківщини і рекомендувало всім громадським організаціям розгорнути роботу навколо цього патріотичного починання з тим, щоб його підхопили у кожній бригаді, на кожній ділянці. Так почався рух за виявлення і використання внутрішніх резервів виробництва, за збільшення випуску продукції при тих же потужностях робочої сили. За рахунок кращого використання устаткування застосування прогресивних методів і прийомів праці, впровадження передового досвіду більше 1000 робітників заводу ім. Малишева виконали особисті п'ятирічні завдання достроково. На електромеханічному заводі завершили п'ятирічне завдання раніше строку 1200 чоловік, тракторному — 3500, верстатобудівному — 730, турбінному — понад 1700 і сотні робітників на інших підприємствах [17, с. 47].

У великому поході за ефективність виробництва партійним комітетам активно допомагають масові громадські організації. Головною формою участі трудового колективу в управлінні виробництвом є робітничі збори. На всіх підприємствах Харкова є представницькі органи колективів — постійно діючі виробничі наради, в роботі яких бере участь до 75 тис. чоловік [11, с. 140].

Значну роль у виявленні резервів виробництва відіграють громадські бюро нормування. Лише на машинобудівних підприємствах Харкова діяло 520 ГБН, до складу яких увійшло

понад 5 тис. передових робітників, інженерів, техніків, нормувальників [16, с. 61]. Тільки на тракторному заводі створено 35 громадських бюро нормування, до складу яких входить 267 чоловік [11, с. 155]. З року в рік зростають кількість норм, переглянутих за участю ГБН, і економічна ефективність, одержана в результаті перегляду.

Велику і корисну роботу, спрямовану на залучення трудящих до активної участі в підвищенні ефективності виробництва, ведуть громадські інститути комуністичної праці. Ось уже декілька років такий інститут функціонує на Харківському електромеханічному заводі, який в 1968 р. здійснив близько 130 заходів по обміну досвідом роботи [12, с. 145].

Однією з найбільш діяльних форм творчості трудящих є раціоналізаторство і винахідництво. За роки восьмої п'ятирічки тільки молодими трудівниками області було подано більше 70 тис. пропозицій з економічним ефектом 52 млн. крб. [18, с. 48].

На заводі «Серп і молот» діють секції, творчі бригади і групи. В цехах і відділах працюють школи технічної творчості молодих робітників. Все це дозволило значно збільшити число молодих раціоналізаторів. Їх нараховується на заводі більше 1000 [6, ф. 124, оп. 1, спр. 1334, арк. 51].

В ході соціалістичного змагання на честь 50-річчя Радянської влади комсомольці цього заводу внесли в фонд економії 450 тис. крб., із зекономлених матеріалів виготовили 100 двигунів [6, ф. 124, оп. 1, спр. 1334, арк. 49].

Всі огляди економії та бережливості проходять при безпосередній участі профспілкових організацій. XIV з'їзд профспілок підкреслив, що одним із головних профспілкових організацій є забезпечення виконання рішень ЦК КПРС про широке розповсюдження досвіду здійснення режиму економії [8, 28 лютого 1968].

На підприємствах Харкова регулярно проводяться огляди по виявленню резервів виробництва. Тільки за 9 місяців першого року п'ятирічки на підприємствах одного Московського району від робітників і інженерно-технічних працівників надійшло 3122 рацпропозицій, з яких 2789 впроваджено у виробництво, одержано 7314,5 тис. крб. економії [6, ф. 25, оп. 39, спр. 15, арк. 110]. За п'ятирічку на підприємствах Харкова одержали путівки 2450 винаходів і близько 235 тис. раціоналізаторських пропозицій. Економічна ефективність від впровадження їх у виробництво становила понад 195 млн. крб. [13, с. 22—23].

На багатьох підприємствах Харкова створені і працюють на громадських засадах творчі бригади по науковій організації праці (НОП). Кількість впроваджених планів НОП в 1967 р. збільшилась порівняно з 1966 р. майже в 4 рази. На заводі «Кондиціонер» в 1966—1967 рр. на дільницях, де впроваджувались плани НОП, було вивільнено 103 робітників, продуктив-

ність праці зростає на 67,7%, трудомісткість продукції знизилась на 57,5% [6, ф. 6017, оп. 1, спр. 121, арк. 61].

Велику допомогу колективам підприємств у вивченні і розповсюдженні передового досвіду, досягнень науки і техніки надають громадські бюро технічної інформації. Зараз на підприємствах і в організаціях Харківської області діє 452 таких бюро, в яких працює 2020 чоловік [15, с. 176].

Партійні організації в роботі по виявленню і використанню резервів виробництва спираються на велику силу трудящих в особі народних контролерів. Як відомо, в комітетах і групах народного контролю працює майже 7 млн. чоловік [8, 30 січня 1968]. Тільки в Харкові діє 2871 група, 2718 постів народного контролю, які об'єднують 50 тис. народних контролерів [12, с. 147].

У своїй різнобічній діяльності комітети і групи народного контролю головну увагу приділяють питанням ефективності використання капітальних вкладень, матеріалів, устаткування, впровадження нової техніки, поліпшення якості продукції, зниження її собівартості, удосконалення апарату управління, зміцнення державної дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. і Енгельс Ф. Твори, т. 23.
2. Ленін В. І. Твори, т. 26, т. 27, т. 28.
3. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. К., 1962, 126 с.
4. Матеріали XXIV з'їзду КПРС. К., 1971, 125 с.
5. Матеріали XXIII з'їзду КПРС. К., 1966, 286 с.
6. Партархів Харківського обкому КП України, ф. 25, ф. 26, ф. 58, ф. 87, ф. 124, ф. 6017.
7. «Вопросы экономики», 1966, № 8.
8. Газета «Правда».
9. Газета «Красное знамя».
10. «Голос робітника». Орган парткому, дирекції, завкому профспілки та заводського комітету ЛКСМУ Харківського підшипникового заводу.
11. Бухалов Ю. Ф., Якуба Е. А. Роль общественности в управлении производством. Изд-во ХГУ, Харьков, 1968, 239 с.
12. Гонтарь Н. Т. Повышение производительности труда и роль коллектива в управлении производством. — Производительность труда и эффективность производства. Харьков, 1969, с. 141—149.
13. Драч А. С. і ін. Відрадіні підсумки, широкі горизонти. Харків, 1971, 118 с.
14. Лукашов С. Н. Эффективность промышленного производства и оборотные средства. — Производительность труда и эффективность производства. Харьков, 1969, с. 49—55.
15. Мысниченко В. П. Материальное и моральное стимулирование труда в промышленности. Харьков, «Прапор», 1969, 221 с.
16. Рубан А., Подобрий А. Научная организация труда, «Прапор», Харьков, 1966, 76 с.
17. Соколов І. П'ятирічку — достроково. — Головне в боротьбі за комунізм. К., 1970, с. 37—59.
18. Танцюра В. И. Комсомол в борьбе за научно-технический прогресс. — Научно-технический прогресс и молодежь. Харьков, 1971, с. 47—50.

В. П. ВІДЕНІН

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ ПО ДАЛЬШОМУ ЗМІЦНЕННЮ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ У РОКИ СЕМИРІЧКИ (1959—1965 рр.)

В. І. Ленін, визначаючи завдання культурної революції, вказував, що «для того, щоб бути культурними, потрібен певний розвиток матеріальних засобів виробництва, потрібна певна матеріальна база» [1, т. 33, с. 419].

Цьому питанню в історико-партійній літературі присвячено чимало монографічних праць, дисертацій. Серед них заслуговують на увагу колективні монографії під редакцією П. Гудзенка [3] та О. Бородіна [4], в яких у загальному плані розглядається розвиток української культури. В статтях О. Червинського [7], Г. Ангелова [8] проблеми зміцнення матеріальної бази цих установ висвітлюються в інших хронологічних рамках.

Розподіл колгоспних коштів на культурно-побутові потреби	1961 р.	1962 р.	1963 р.	1964 р.	1965 р.
Всього грошових прибутків колгоспів в тис. крб.	3971864	4461656	4576082	5314956	6106222
Виділено на культурно-побутові потреби в тис. крб.	70644	81372	86979	106686	147122
Кошти на культурно-побутові потреби в середньому на один колгосп в тис. крб.	7,2	8,2	9	11,3	15,6
Використано на утримання культурно-побутових закладів і проведення культмасової роботи в тис. крб.	25263	32138	36725	44795	69840

Автор даної статті на основі архівних джерел робить спробу висвітлити діяльність партійних організацій республіки по зміцненню матеріально-технічної бази культурно-освітніх закладів в роки семирічки (1959—1965 рр.).

В період семирічки, завдяки повсякденній турботі Комуністичної партії, відбувалося даліше зростання і зміцнення матеріально-технічної бази країни, що дозволяло на цій основі вирішувати й питання будівництва культурно-освітніх закладів та

їх обладнання. Радянська держава в ці роки виділила на утримання культурно-освітніх закладів, зміцнення й розвиток їх матеріальної бази лише з державного бюджету УРСР 476,8 млн. крб. [11, с. 651; 12, с. 674].

Поряд з державним бюджетом іншим важливим джерелом фінансування закладів культури були культфонди колгоспів. На Україні за цей період на кошти колгоспів було споруджено близько 5 тис. клубів та будинків культури [8, с. 48]. Виділялись великі кошти на їх обладнання й проведення культмасової роботи.

Про зростання щорічних відчислень коштів колгоспами республіки на культурно-побутові потреби за останні 5 років семирічки свідчить таблиця (24).

Аналізуючи дану таблицю, бачимо, що грошові відрахування на культурно-побутові потреби щорічно збільшувались. У 1965 р. в порівнянні з 1961 р. вони зросли у 2 з лишком рази, в 2,6 раза більше було використано коштів на утримання культурно-побутових закладів.

Та мережа культурно-освітніх закладів, їх обладнання і устаткування ще не могли задовольнити зростаючі потреби трудящих, особливо сільського населення. Так, в 1959 р. в 5600 клубах були зали з кількістю місць лише на 100 і менше чоловік, а 9 тис. клубів взагалі не мали кімнат для проведення гурткової роботи [23, ф. 4, оп. 8, спр. 30, арк. 2, 4].

В Полтавській області, наприклад, 149 сільських клубів з 457 мали зали з кількістю місць до 100 чоловік, а 314 сільських клубів мали всього по одній кімнаті для гурткової роботи [22, ф. 4, оп. 1, спр. 50, арк. 112]. В Харківській області майже 40% клубів не могло проводити гурткову роботу, тому що не було відповідних приміщень [20, ф. 10923, оп. 2, од. зб. 9, арк. 72].

Враховуючи таке становище, ЦК Компартії України і місцеві партійні організації в період семирічки розгорнули велику роботу по будівництву культурно-освітніх закладів та їх обладнанню.

В 1959 р. ЦК Комуністичної партії України узагальнив досвід кращої організації будівництва установ культури, зобов'язав партійні організації більше уваги приділяти цій важливій справі, залучати до будівництва громадськість.

Виконуючи цю постанову, парткоми і місцеві партійні організації склали семирічні плани культурного будівництва. По всій республіці розгорнулось соціалістичне змагання за їх виконання. В Дніпропетровській області ініціаторами змагання виступили трудящі Нікопольського району. В своєму зверненні до всіх працівників сільського господарства області вони дали слово за рахунок фондів колгоспів і надпланових надходжень місцевого бюджету побудувати за 5 років 149 установ культури

і побутових приміщень, закласти парки культури і відпочинку в усіх селах району [19, ф. 19, оп. 33, од. об. 41, арк. 41].

Бюро Дніпропетровського обкому партії та виконком обласної Ради депутатів трудящих схвалили цю ініціативу і закликали трудівників області її підтримати [16]. Вони встановили два перехідних Червоних прапори для нагородження районів-переможців у соціалістичному змаганні по будівництву культурно-освітніх закладів на селі, а також ввели дипломи для колгоспів, які займають перші місця.

Обком, райкоми і первинні партійні організації регулярно підводили підсумки змагання, висвітлювали його хід у пресі. Так, за 1959 р. переможцями змагання обком КП України та облвиконком визнали Нікопольський і Павлоградський райони, які значно перевиконали взяті зобов'язання [19, ф. 19, оп. 33, од. об. 24, арк. 14].

Всього в Дніпропетровській області на кінець 1964 р. за рахунок коштів колгоспів, радгоспів було здано в експлуатацію 708 клубів, бібліотек та інших культурно-побутових об'єктів [21, ф. 4359, оп. 1 дод., од. об. 36, арк. 28, 29].

Добре організували змагання за будівництво культурно-побутових закладів на селі партійні організації Донецької області, де намічалось побудувати за семирічку 4 районних будинки культури, 281 клуб, 18 бібліотек, 55 кінотеатрів і літніх кіномайданчиків, 7 парків культури [21, ф. 236, оп. 59, од. об. 47, арк. 38]. В 1960 р. в травні і жовтні бюро обкому партії обговорювало питання про хід будівництва культурно-побутових об'єктів [17, ф. 326, оп. 67, од. об. 26, арк. 36; оп. 63, од. об. 50, арк. 35].

Характерною особливістю діяльності Донецької обласної партійної організації було те, що вона велику увагу приділяла поширенню передового досвіду в будівництві закладів культури на селі. Так, 5 жовтня 1961 р. бюро обкому прийняло постанову, в якій схвалювався досвід партійних організацій Старобешівського, Великоновосілківського та Волноваського районів, які активно залучали не тільки фонди колгоспів, а й трудящих для роботи на об'єктах на громадських засадах [17, ф. 326, оп. 41, од. об. 47, арк. 24].

Будівництво об'єктів культури методом народної будови було справою трудящих України. Велике поширення воно дістало в таких областях, як Вінницька, Черкаська, Дніпропетровська, Полтавська та інші.

Активну участь у будівництві об'єктів культури брали комсомольці і молодь Полтавської області. Ними за короткий час було побудовано 48 сільських, колгоспних та бригадних клубів [22, ф. р. 7055, оп. 1, од. об. 310, арк. 46].

В результаті цілеспрямованої організаторської і політико-виховної роботи, яку проводили ЦК Компартії України, обкоми, райкоми і первинні партійні організації, в республіці в основно-

му були виконані намічені плани по будівництву клубів. Всього в республіці за роки семирічки було збудовано 5341 клубну установу [19, ф. 4, оп. 8, спр. 70, арк. 45; спр. 30, арк. 11; спр. 63, арк. 26, 27; оп. 15, спр. 134, арк. 3].

Значне місце в діяльності КП України і місцевих партійних організацій в період семирічки по зміцненню матеріально-технічної бази культурно-освітніх установ займали бібліотеки і кіномережа.

Виконуючи постанову ЦК КПРС від 22 вересня 1959 р. «Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи в країні» [2, с. 274], ЦК Компартії України, обкоми, міськкоми, райкоми і первинні партійні організації вжили відповідних заходів до зміцнення матеріальної бази бібліотек — будівництва приміщень, збільшення книжкового фонду, організації відкритого доступу до книг.

В рішенні ЦК Компартії України, прийнятому в січні 1960 р. у відповідь на постанови ЦК КПРС, відзначалось, що матеріальна база багатьох бібліотек республіки знаходилась у незадовільному стані [18, ф. 1, оп. 216, од. зб. 187, арк. 29].

Обкоми, міськкоми і райкоми партії прийняли відповідні рішення і вжили заходів до поліпшення бібліотечної справи, зокрема, по зміцненню матеріальної бази бібліотек.

Бюро Полтавського обкому партії, приймаючи постанову по цьому питанню, відзначило, що 73% бібліотек області не мають власних приміщень, а 198 бібліотек з 477 розташовані в зовсім непристосованих приміщеннях [22, ф. 15, оп. 7, од. об. 2434, арк. 83, 85].

В результаті вжитих обласною партійною організацією заходів вже за один рік становище в бібліотечній справі докорінно змінилось. 130 бібліотек області були переведені з непридатних приміщень в спеціально обладнані або заново збудовані.

Так само, як і в будівництві клубних приміщень, партійні організації республіки широко використовували метод народної будови.

ЦК Компартії України в червні 1960 р. схвалив ініціативу трудящих Ізяславського району Хмельницької області, які зобов'язались за один рік побудувати по 2—3 кімнати для бібліотек району [14, с. 3]. Своє зобов'язання вони виконали успішно. За один рік в 21 сільській бібліотеці були збудовані читальні зали і організований відкритий доступ до книг [19, ф. 4, оп. 8, спр. 63, арк. 60].

Цей рух набув поширення і в інших областях республіки. В 1961 р. методом народної будови в Хмельницькій області було збудовано 39, Донецькій — 33, Херсонській — 26, Харківській і Запорізькій — по 20 бібліотек [19, ф. 4, оп. 1, спр. 21, арк. 53]. Всього за період семирічки було збудовано і переведено в кращі приміщення 7050 бібліотек [19, ф. 1, оп. 227, од. зб. 228, арк. 119; од. зб. 19, арк. 85; 13, с. 88; 8, с. 48].

Поліпшення матеріальної бази клубних установ стало основою зміцнення і розширення кіномережі в республіці, особливо в сільській місцевості.

В 1959 р. на Україні було 15 980 кіноустановок, а на кінець семирічки їх кількість зростає до 26 271 [10, с. 587; 12, с. 639]. Характерно, що 90,1% всіх нових кіноустановок було введено в сільській місцевості завдяки заміні ними кінопересувок, яких в 1965 р. нараховувалось 1697 проти 5109 в 1959 р. [10, с. 587; 12, с. 639].

Однак було б невірно думати, що завдання зміцнення матеріальної бази установ культури за роки семирічки було повністю вирішено. Так, наприклад, 84 районних будинки культури на 1 січня 1966 р. не мали власних приміщень, а 150 — працювали в непристосованих [8, с. 47].

Дослідження цієї проблеми дає підстави зробити деякі висновки. Перш за все, на думку автора, клуби повинні знаходитись на бюджеті колгоспів чи радгоспів, залишивши функції методичні, організаційні за органами культури. Це усуває паралелізм і двозначність в роботі клубів, а також створить сприятливіші умови для їх фінансування. Партийними організаціям колгоспів слід установити більш суворий контроль за використанням культфондів. Назріла необхідність створення в республіці спеціалізованих підприємств по виготовленню інвентаря для установ культури.

Вирішення цих питань дало б змогу в значній мірі зміцнити матеріально-технічну базу культурно-освітніх закладів, поліпшити їх роботу і виконати ті завдання по комуністичному вихованню трудящих, які поставив XXIV з'їзд КПРС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В. І. Твори, т. 33, 494 с.
2. КПРС о культурі, просвещенні и науке. Сборник документов. М., 1963, 522 с.
3. Розвиток української культури за роки Радянської влади. К., 1967, 367 с.
4. Ленінське вчення про культурну революцію та його здійснення на Україні. К., 1970, 366 с.
5. «Український історичний журнал», 1965, № 1, с. 66—74.
6. Культурно-освітня робота. Міжвідомчий республіканський збірник. Х., 1969, № 6, с. 46—60.
7. Народне господарство Української РСР в 1963 році. Статистичний щорічник. К., 1964, 654 с.
8. Народне господарство Української РСР в 1964 році. Статистичний щорічник. К., 1965, 694 с.
9. Народне господарство Української РСР в 1965 році. Статистичний щорічник. К., 1966, 715 с.
10. Ж. «Соціалістична культура», 1961, № 9, с. 2—3.
11. Газ. «Радянська Україна», 4 липня 1963 р.
12. Газ. «Днепровская правда», 25 марта 1959 г.
13. Газ. «Зоря Полтавщини», 13 листопада 1960 р.
14. Партиїний архів Інституту історії партії ЦК КП України.
15. Дніпропетровський облпартархів.
16. Харківський облпартархів.
17. Донецький облпартархів.

18. Полтавський облпартархів.
19. Архів Міністерства культури УРСР.
20. Архів Міністерства сільського господарства УРСР. Довідка про використання коштів на культурно-побутові потреби колгоспами УРСР за 1961—1965 рр. від 28 січня 1966 року, № 19/13.
21. Дніпропетровський облдержархів.
22. Полтавський облдержархів.

О. С. МАКАРЕНКО

ПАРТІЙНІ ОРГАНІЗАЦІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ м. ХАРКОВА В БОРОТЬБІ ЗА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

В період розгорнутого будівництва комунізму одним з головних завдань вітчизняної промисловості є забезпечення виготовлення продукції високої якості при найменших затратах праці і коштів.

Звичайно, суспільні потреби передбачають не тільки якість продукції. Кожну корисну річ, писав К. Маркс, необхідно розглядати як з боку якості, так і з боку кількості і зазначав, що така річ є «сукупність багатьох властивостей і через це може бути корисна різними своїми сторонами» [1, т. 23, с. 45]. І якщо раніше інтереси суспільного виробництва передбачали насамперед кількісну сторону випуску продукції, то з дальшим розширенням виробництва і прогресом науково-технічної думки актуального значення набуває проблема якості. Причому сучасна науково-технічна революція питання про якість продукції поставила на центральне місце економічного змагання двох світових систем. Перемогу в цій боротьбі здобуде той, у кого, як вказував В. І. Ленін, буде «найбільша техніка, організованість, дисципліна і кращі машини» [2, т. 36, с. 116].

Економічна система соціалізму вже довела свою життєву силу, свою перевагу над економікою капіталізму. Тепер необхідно, як відзначалось на XXIV з'їзді КПРС, розв'язати завдання історичної ваги: органічно поєднати досягнення науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарювання [3, с. 45]. Це значно прискорить створення матеріально-технічної бази комунізму, яку не можна будувати без досягнень науки і техніки, без підвищеної вимоги до продукції всіх галузей індустрії. Поліпшення якості продукції сприяє в свою чергу піднесенню економічної ефективності виробництва. Тому систематичне підвищення якості продукції, говориться в Програмі КПРС, є обов'язковою вимогою розвитку економіки [4, с. 86].

В даному повідомленні на основі узагальнення досвіду роботи партійних організацій на промислових підприємствах міста Харкова розглядається економічне значення удосконалення виробництва і деякі шляхи підвищення якості продукції в роки минулої п'ятирічки.

На харківських підприємствах набуло широкого розмаху соціалістичне змагання за випуск продукції високої якості. Його ініціаторами в кінці 1963 р. виступили трудящі міст-героїв Ленінграда і Москви. Вони зобов'язались у творчій співдружності з вченими досягти корінного поліпшення якості продукції і забезпечення в 1965—1970 рр. випуску найважливіших марок виробів на рівні світових стандартів [12, с. 11].

З перших днів боротьби за виготовлення продукції на рівні світових стандартів партійні організації промислових підприємств м. Харкова під керівництвом обласного і міського комітетів КП України допомогли виробничим колективам визначити свої рубежі, спрямовували зусилля кожного робітника та інженерно-технічного працівника на вдосконалення виробництва, мобілізувати трудящих на боротьбу за випуск високоякісної продукції.

В плані цієї роботи, насамперед, була зроблена уважна перевірка промислового устаткування на його технологічну точність, дотримання технічних умов та технологічної дисципліни. Так, партійний комітет тракторного заводу основну увагу звернув на вдосконалення конструкції трактора Т-74, зокрема на доробку трансмісії, ходової системи і поліпшення режиму роботи. Завдяки конструктивним удосконаленням строк служби трактора Т-74 до капітального ремонту значно продовжився. В 1967 р. він становив 3 тис. год., а в наступному році — 4 тис. год., а по паливній апаратурі відповідно зріс з 3,5 до 4 тис. год. [16, ф. 87, оп. 1, спр. 2811, арк. 43].

Партійна організація ХТЗ постійно піклується про технічне вдосконалення виготовлення продукції. Наочним свідченням тому є нова машина «Т-150», створена колективами заводу і Державного конструкторського бюро по двигунах в співдружності з вченими і спеціалістами інших організацій. Випуск його запланований не лише ХТЗ, але й іншим підприємствам, будівництво яких згідно з директивами партії на дев'яту п'ятирічку повинно завершитись в кінці 1975 року [13, с. 59].

Партбюро заводу взяло під постійний контроль хід випробувань і доводку трактора нової марки, підготовку виробництва до серійного випуску його. І вже незабаром комуністи і всі трудівники ХТЗ добились того, що перші сотні Т-150 прийшли на колгоспні лани в 1971 р. До кінця п'ятирічки планується випустити десятки тисяч нових машин [13, с. 6].

У минулій п'ятирічці партійна організація заводу чимало зробила і в справі вдосконалення технологічних процесів. Внаслідок постійних турбот комуністів — працівників ВТК про зміцнення технологічної дисципліни різко поліпшилась якість, надійність і довговічність тракторів і паливної апаратури. Кількість рекламаций зменшилась на трактори Т-74 на 83%, на ДТ-20 — на 86%. Технічний ресурс Т-74 до першого капітального ремонту трансмісії дійшов до 5 тис. год., а ходової

частини — до 4 тис. год. Моторесурс паливного насоса підвищився до 5 тис. год. [16, ф. 87, спр. 2809, арк. 41]. А паливний насос, що випускається для комбайнових двигунів, удостоєний державного «Знака якості».

В боротьбі за підвищення якості промислової продукції Харківська обласна парторганізація керувалась постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про посилення роботи по впровадженню системи заходів, розроблених на підприємствах Саратовської області по підвищенню якості виготовлюваної продукції». В ній підкреслювалось, що багаторічна практика впровадження цієї системи промисловими підприємствами Саратовської і інших областей довела її високу ефективність і велике значення для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення надійності і довговічності промислових виробів [7, 30 листопада 1971 р.].

Саратовська система являла собою сукупність взаємообумовлених, взаємопов'язаних організаційних, виховних і технічних заходів, що дозволяли в умовах соціалістичного підприємства планомірно керувати випуском високоякісних виробів кожним робітником. Вона сприяє плідній праці на кожному робочому місці, суворому дотриманню всіх технічних вимог, здачі готової продукції з першого подання [13, с. 8].

Партійна організація машинобудівного заводу «Кондиціонер» однією з перших у місті підхопила досвід саратовців. Вона провела велику партійно-масову і організаторську роботу по роз'ясненню суті цієї системи, її основних принципів всьому колективу робітників та інженерно-технічних працівників, по вихованню у кожного з них комуністичного ставлення до праці, прищепленню почуття високої відповідальності за якість продукції. Були також впроваджені заходи щодо заохочення тих робітників, які здають вироби з особистим клеймом [9, 23 лютого 1966 р.].

Вміле використання моральних і матеріальних стимулів до праці було вірною запорукою успіху в боротьбі за якість продукції. В «Наказі з питань господарської роботи» В. І. Ленін писав: «Усякий успіх у справі піднесення господарства повинен зокрема більш регулярно винагороджуватись як Орденом Трудового Прапора, так і грошовими преміями» [3, т. 44, с. 335].

Партком заводу «Кондиціонер» встановив суворий контроль за здійсненням намічених рішень, систематично слухав на своїх засіданнях керівників основних цехів про хід їх виконання. Вимога бездефектної роботи була поставлена перед колективами допоміжних цехів і відділів. Всі ці заходи сприяли тому, що через деякий час кондиціонери КД-10 та КД-20 були представлені до Державної атестації на присвоєння «Знака якості».

Велику роботу по впровадженню системи бездефектної здачі промислової продукції провели партійні організації заводів «Електроважмаш» ім. В. І. Леніна, «Серп і молот» та ХТЗ ім. С. М. Кірова.

Надаючи великого значення розробці саратовської системи як вирішальної умови дальшого поліпшення якості виробів, партійна організація заводу «Електроважмаш» ще на початку 1966 р. провела ряд заходів по її впровадженню. Зокрема, за пропозицією парткому представники заводу з метою ознайомлення з особливостями методу бездефектного виготовлення продукції відвідали аналогічні підприємства країни — Ленінградський завод «Електросила», Запорізький трансформаторний завод, які на той час вже набули певного досвіду роботи за почином саратовських машинобудівників. Його вивчення і впровадження на заводі «Електроважмаш» дало свої позитивні результати. Якщо в 1967 р. збитки від браку становили 0,41%, то в 1939 р. — 0,35%. Значно зменшилась і кількість рекламаций від замовників [8, 13 березня 1971 р.].

Партійний комітет заводу «Серп і молот» водночас з боротьбою за бездефектну здачу промислової продукції націлював колектив постійно дбати про поліпшення якості, надійності і довговічності серійних двигунів. Результати цієї роботи не забарилися. Моторесурс двигуна СМД збільшився з 2,5 тис. м/год. в 1965 р. до 4,5 тис м/год. в 1969. Збитки від браку в 1969 р. у порівнянні з 1966 р. зменшились на 25,9% [14, ф. 124, оп. 1, спр. 1327, арк. 83].

Партійна організація заводу «Серп і молот» доклала чимало зусиль, щоб зменшенням збитків від браку займався кожний верстатник, майстер, інженер, щоб кожний робітник став справжнім борцем за честь заводської марки.

Партійна організація ХТГЗ ім. С. М. Кірова, дбаючи про підвищення технічного рівня виробництва і якості продукції, привернула увагу трудівників заводу до турбін К-300-240, підвищення їх надійності. Було розроблено ряд конструкторських і технологічних заходів, здійснення яких сприяло зменшенню кількості заводських дефектів, що виявлялись під час монтажу турбін на електростанціях. Широко розгорнулося соціалістичне змагання за бездефектну здачу готової продукції. На заводі вросло 48 ударних бригад, 220 робітників працювало в рахунок 1971 року. Бригада слюсарів-складальників Героя Соціалістичної праці І. Ф. Горбатька та Герої Соціалістичної праці В. Д. Дрокін та К. С. Кисляков першими почали виконувати п'ятиденні завдання за чотири дні [13, с. 8].

Серед заходів щодо підвищення якості і надійності турбін слід відзначити створення з ініціативи комуністів заводу бюро надійності, до складу якого входили кваліфіковані спеціалісти. Функція цього бюро полягала в тому, щоб випробувати обладнання на ГЕС, одержувати дані про його надійність і якість, виробляти рекомендації, які можна було б використати в нових проектах. Згідно з результатами випробування на ГЕС заводської продукції з допомогою членів бюро надійності було модернізо-

вано ряд вузлів турбін, що сприяло підвищенню їх надійності [16, ф. 123, оп. 1, спр. 342, арк. 4].

Отже, постійне підвищення якості промислової продукції є однією з найперших турбот колективів промислових підприємств індустріального Харкова, партійних організацій на місцях.

За роки восьмої п'ятирічки підвищено надійність і довговічність близько тисячі виробів і знято з виробництва 245 застарілих конструкцій машин, обладнання і приладів. За цей період 109 виробам харківських підприємств присвоєно Державний «Знак якості». Збільшено строк служби понад 600 машин, механізмів, приладів [9, 6 березня 1971 р.].

Партійні організації промислових підприємств Харкова всіляко дбають про те, щоб творча ініціатива робітничих мас безперервно розвивалася, знаходила своє конкретне втілення в досконалих машинах і механізмах, у збільшенні обсягу випуску продукції. Вони спрямовують зусилля робітничих колективів на пошуки і всемірне використання резервів, усунення недоліків у виробничій діяльності підприємств.

В дальшому підвищенні якості продукції партія і уряд вбачують одне з найважливіших економічних і політичних завдань на сучасному етапі розвитку суспільного виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. Капітал. — Маркс К. і Енгельс Ф. Твори, т. 23, 847 с.
2. Ленін В. І. Всеросійський з'їзд Рад. Твори, т. 36, с. 112—121.
3. Ленін В. І. Наказ з питань господарської роботи. Твори, т. 44, с. 335—340.
4. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу, М., 1962, 126 с.
5. Матеріали XXIV з'їзду КПРС, К., 1971, 360 с.
6. «Правда», орган КПРС.
7. «Економічна газета», щотижневик ЦК КПРС.
8. «Красное Знамя», орган Харківського обкому КП України.
9. «Електрик», орган парткому, дирекції, завкому профспілки та комітету комсомолу Харківського заводу «Електроважмаш» ім. Леніна.
10. Бабін М. П., Драгунов Н. В. В боротьбі за якість. «Економіка», М., 1969.
11. Підвищенню якості продукції — повсякденну увагу. «Комуніст», Саратов, 1968.
12. Подіпшення якості продукції, впровадження і дотримання стандартів — важлива умова підвищення ефективності виробництва. «Тези виступів на харківській міській конференції 13—14 травня 1971 р.» Харків, 1971.
13. Соколов І. З. Горизонти індустріальної Харківщини. 36 ст. «Харківщина в дев'ятій п'ятирічці», «Прапор», Харків 1972, с. 5—29.
14. Партархів Харківського обкому КП України, ф. 87, оп. 1, спр. 2809, арк. 41, спр. 2811, арк. 43, 210, 211; ф. 123, оп. 1, спр. 342, арк. 4, спр. 375, арк. 67; ф. 124, оп. 1, спр. 1327, арк. 83.

**КОМУНІСТИЧНА ПРЕСА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І БОРТЬБА
РОБІТНИЧОГО КЛАСУ ПРОТИ АНТИПРОФСПІЛКОВОГО
ЗАКОНОПРОЕКТУ УРЯДУ ВІЛЬСОНА (1969 р.)**

25967
Монополістичний капітал не може байдуже ставитись до посилення профспілкового руху. Він намагається змінити характер профспілок, обмежити їх права, нейтралізувати ідейний вплив на них комуністів і перетворити профспілки в один з інститутів державно-монополістичної системи. Прикладом цього є діяльність лейбористського уряду Вільсона (1964—1970 рр.). Не добившись «класового миру» і згоди профспілок на обмеження росту заробітної плати робітників і службовців з метою подолання виключно за їх рахунок економічного застою, а також для здійснення своїх військово-стратегічних завдань, Вільсон вважав однією з головних цілей на 1969 р. прийняття парламентом антипрофспілкового законопроекту. Цей законопроект передбачав різке обмеження страйкового руху в країні і в кінцевому підсумку міг привести до інтеграції профспілок в систему державно-монополістичного капіталізму. Вже 3 січня цей законопроект було розглянуто і схвалено кабінетом міністрів [1].

Поряд з викриттям класової суті намірів уряду, всебічним висвітленням тієї небезпеки, якою був законопроект для робітничого руху країни [2, с. 98—106], преса КПВ провела велику роботу по активізації всіх форм боротьби за його відхилення.

Основна діяльність комуністичної преси була спрямована на скликання надзвичайного з'їзду БКТ (Британський конгрес тред-юніонів), який би засудив законопроект і організував боротьбу в національному масштабі в разі, якщо уряд не відмовиться від своїх планів; активізацію страйкової боротьби в країні і організацію політичних страйків протесту; підтримку всіх заходів, які намічав керований комуністами «Комітет зв'язку по захисту профспілок»; розвиток всіх інших форм протесту, включаючи посилення тиску на членів парламенту з тим, щоб вони голосували проги введення законопроекту; боротьбу за єдність всіх лівих сил країни.

Із закликом до всіх трудящих добиватися скликання надзвичайного з'їзду БКТ «Морнінг стар» виступила 6 січня 1969 р. Водночас комуністи надавали великого значення організації політичної демонстрації протесту 27 лютого, ініціаторами якої були «Комітет зв'язку» та шахтарі Шотландії. Щодня «Морнінг стар» повідомляла про всі рішення, які приймалися різними організаціями на підтримку цього протесту і закликала інших наслідувати їх приклад.

Заклик комуністів до боротьби за збереження прав профспілок був одностайно підтриманий шоп-стюардами країни і знай-

шов широкий відгук серед робітників. Серед тих, хто першим відгукнувся на цей заклик, були комітети шоп-стюардів заводів Форда в Англії і профспілки машинобудівників. Першими підтримали ідею політичної демонстрації протесту 27 лютого робітники-будівельники нафтового комплексу в Корітоні. «Кожного разу, коли профспілкам загрожували, робітники єдналися на їх захист. Тепер прийшла наша черга», — говорилося в заяві, яку робітники направили на адресу членів парламенту [3]. 5 лютого друга за величиною конфедерація профспілок суднобудівників і машинобудівників категорично відхилила законопроект.

Незважаючи на вимоги робітників скликати надзвичайний з'їзд профспілок, «внутрішній кабінет БКТ» (кабінет з фінансових і загальних питань) 24 лютого відхилив цю вимогу, вважаючи достатнім осуд законопроекту Генрадою БКТ на засіданні 7 січня. Примусити «внутрішній кабінет» змінити своє рішення, вказувала «Морнінг стар», може тільки могутній виступ робітничого класу.

Готовність робітників до боротьби за свої права особливо була виражена 23 лютого в Бірмінгамі на профспілковій конференції 15 профспілок. На ній були присутні 550 делегатів, що представляли більше 100 тис. цехових робітників. В одностайно прийнятих резолюціях містився заклик до національної демонстрації і одноденного припинення роботи, як «першого кроку до загальної опозиції законопроекту» [4].

27 лютого більш як 150 тисяч робітників припинили роботу, щоб одноденним політичним страйком виявити свій протест з приводу антипрофспілкового законопроекту. В багатьох містах відбулися масові мітинги й демонстрації.

Буржуазна преса всіляко прагнула приховати від широкої громадськості події 27 лютого. Тільки газета «Гардіан» виявилася єдиною буржуазною газетою, що повідомила про всі страйки. Вона заявила, що «це був найчорніший день в Британській промисловості» [5]. Але те, що хотіла приховати буржуазна преса, донесла широкій громадськості комуністична преса, яка всебічно висвітлювала події, що відбувались, назвавши їх «першим реальним виразом думок робітників» [6].

У боротьбі проти антипрофспілкового законопроекту комуністи постійно добивалися єдності дій всіх прогресивних сил країни. Важливим кроком на цьому шляху в той період було святкування 39-ї річниці газети «Морнінг стар» 2 березня в Лондонському королівському фестивальному залі, куди прийшло більше 3-х тис. чоловік. На мітингу виступили Джон Голлан, головний редактор газети Джон Метьюз, член Генради БКТ Джоунс, член парламенту М. Фут та інші. Вони закликали боротися проти законопроекту на фабриках, заводах, в БКТ, виконкомах, палаті общин. І якщо сьогодні існує лівий рух, відзначав Голлан, у цьому немала заслуга нашої газети як натхненника, керівника й організатора [7].

3 березня в парламенті почалися дебати по законопроекту. Зусилля уряду були спрямовані не на боротьбу з консерваторами, які, переслідуючи свої політичні цілі, не збиралися голосувати за законопроект, а з «заднелавочниками». 30 членів парламенту в цей час заявили, що не будуть голосувати за новий законопроект.

Під час обговорення законопроекту деякі підприємці взяли наперед визначити рішення парламенту здійсненням окремих пропозицій законопроекту на практиці. Ініціаторами виявилися підприємці заводів Форда в Англії. Вони включили в договір про зарплату пункт про штраф робітників за участь у страйках. Але шоп-стюарди 16 лютого заявили, що цей договір неприйнятний і винесли рішення оголосити на всіх заводах кампанії страйк, якщо підприємці не поліпшать умов праці і не викреслять з договору пункт про штрафи.

Робітникам потрібна була перемога в цій боротьбі, тому що на підприємств заводів Форда рівнялися керівники інших компаній, наслідували їх приклад. Крім того, ця боротьба безпосередньо торкалася пропозицій, передбачених законопроектом.

«Морнінг стар» з перших днів конфлікту виступила на захист фордівських робітників. Закликаючи страйкарів до єдності й стійкості, вона писала, що перемога надасть сили всім робітникам у їх боротьбі з антипрофспілковими планами уряду. 18 лютого у «Морнінг стар» виступив голова комітетів цехових старост С. Харівей. В статті «Чому фордівські робітники кажуть «ні» змові» він обгрунтував правомірність вимог робітників і закликав усіх трудящих сприяти їх боротьбі.

Профспілка Об'єднаного союзу машинобудівників, а згодом і профспілка транспортних і некваліфікованих робітників, куди з 48 тис. фордівських робітників входило 28 тис., вирішили підтримати страйк. 24 лютого не вийшло на роботу 35 тис. робітників. Щодня кількість страйкарів зростала. Всі 28 заводів кампанії були паралізовані. Цей конфлікт, підкреслювалось в пресі КПВ, наочно показує, як будуть на практиці здійснюватися антипрофспілкові закони, і ті, що страйкують сьогодні, роблять велику послугу профспілкам і демократії. Наполеглива боротьба фордівських робітників протягом трьох тижнів закінчилася їх перемогою. За привалістю, згуртованістю і стійкістю цей страйк був одним із найзначніших за післявоєнний час. З цієї боротьби, відзначала «Морнінг стар» 19 березня 1969 р., робітники здобудуть урок про необхідність мати сильні, бойові та об'єднані профспілки.

На мітингах, зборах, в листах до редакції «Морнінг стар» цехові старости, робітники, делегати профспілкових конференцій висловили подяку газеті за її активну допомогу і підтримку страйку.

Успіх фордівських робітників ще більше загострив боротьбу навколо законопроекту. 55 членів парламенту під час дебатів

по законопроекту голосували проти нього, а 40 — утрималися [8]. Основну причину незгоди багатьох членів парламенту з ідеями законопроекту комуністична преса пов'язувала з зростанням класової боротьби. Так, тільки в січні 1969 р. мало місце 178 страйків, окрім 28, які почалися ще в кінці минулого року. Страйкова боротьба розвіяла твердження монополістів про те, що трудящі вітатимуть жорстокі заходи з боку уряду до «порушників порядку», які «гальмують» співробітництво робітників і підприємств.

У відповідь на постійне посилення тиску монополістичного капіталу на уряд і намір останнього прискорити прийняття законопроекту комуністична преса ще більше активізувала агітаційну й організаційну діяльність по підготовці політичної демонстрації 1 травня. 14 березня в «Морнінг стар» Джон Голлан закликав робітників і службовців до 24-годинного національного страйку, який «повинен стати демонстрацією рішучості трудящих мас щодо захисту своїх спілок і може стати дійовим заходом, щоб змусити уряд відмовитися від своїх намірів». 3 квітня газета вмістила заяву 26 членів парламенту з закликом до лейбористського уряду відмовитись від прийняття законопроекту. «Ніяке законодавство не буде прийнятним, якщо воно заключає в собі право уряду безпосередньо втручатися в галузь укладання колективних договорів», — підкреслювалось у заяві. Преса КПВ відзначала, що цей заклик відображає точку зору набагато більшої кількості членів парламенту, ніж було зроблено підписів, і що саме їх діяльність спрямована в інтересах робітничого руху. Якщо масова боротьба підніметься на вищий рівень, виявиться можливим добитися відступу уряду.

12 квітня 1969 р. в Лондон з усіх кінців Англії зібралися делегати на профспілкову конференцію, скликану Комітетом зв'язку з метою розробки плану боротьби проти антипрофспілкового законопроекту. Рішення цієї конференції були відображені і в заклику «Морнінг стар» до трудящих: «Організуйте національний одноденний страйк негайно. Покажіть уряду, що спроби протягти антипрофспілкові закони викличуть в сотні разів більше страйків, ніж тепер. Вимагайте терміново скликати Конгрес БКТ» [19].

До середини квітня вимогу скликати з'їзд БКТ широко підтримали профспілки транспортників, машинобудівників, котельників, суднобудівників, ковалів та інші.

21 квітня керівництво профспілок прийняло рішення про скликання 5 червня в Кройдоні надзвичайного Конгресу БКТ — першого за останні 50 років. Таким чином, заклик «Морнінг стар» скликати спеціальний з'їзд профспілок одержав широку підтримку і змусив Генраду БКТ погодитися з ним. Вітаючи це рішення, преса КПВ підкреслювала, що для відхилення законопроекту цього однак недостатньо, що головне полягає в тому,

яке рішення прийме з'їзд. Якщо він обмежиться тільки протестом, то це не відверне прийняття законопроекту. «Там, — писала «Морнінг стар» 22 квітня, — де докази й переконання не дали наслідків, тільки боротьба робітників у найширших масштабах змусить уряд відступити». Газета вказувала на необхідність постійного тиску на уряд, з тим, щоб він не зміг провести законопроект через парламент до початку з'їзду профспілок. «Масове припинення роботи 1 Травня в промислових центрах може також подіяти сильним стримуючим фактором на уряд», — підкреслювалось у передовій статті газети.

Незважаючи на зусилля буржуазної преси, радіо і телебачення, уряд не зміг зірвати заклик комуністів — могутньою першотравневою демонстрацією політичного протесту висловити своє ставлення до антипрофспілкових намірів уряду. 1 Травня відбулися страйки в усіх великих містах і промислових центрах. У них взяли участь більше 250 тис. чоловік. Цього дня Англія залишилась без газет. 24-годинний страйк оголосили всі робітники друкарень. Застрайкували докери, робітники автомобільних, авіаційних та ін. заводів. У багатьох містах відбулися могутні марші протесту й демонстрації, які пройшли під гаслом: «Свободу профспілковому рухові, ніякого законопроекту!»

Джон Голлан назвав травневу демонстрацію репетицією 24-годинного національного страйку. Він закликав профспілки прийняти рішення про оголошення такого страйку. Цей заклик був підтриманий багатьма профспілковими конференціями, які відбулися в травні — на початку червня 1969 р.

Одноставна опозиція більшості профспілок планам уряду і їх готовність посилити боротьбу аж до загального страйку поставили уряд в складне становище. Сюди слід віднести і той факт, що сто лейбористів, які представляли профспілки в парламенті і які завжди підтримували уряд, цього разу також заявили, що будуть виступати проти законопроекту. Вийти з цього скрутного становища уряду допомогло, праве керівництво Генради БКТ. Воно опублікувало до надзвичайного з'їзду профспілок «Програму дій БКТ». З одного боку, ця програма висловлювала опозицію законодавчим санкціям законопроекту, засуджувала спроби уряду звинуватити робітників у провалі його економічної політики, але, з другого боку, вона не намічала ніяких дій у боротьбі з законопроектом і пропонувала наділити БКТ більш широкими повноваженнями для втручання в конфлікти з метою скорочення числа страйків. Генеральний секретар БКТ В. Федер заявляв, що пропозиції Генради більш ефективні, ніж урядовий законопроект.

На заклик Комітету зв'язку і «Морнінг стар» 1 червня 1969 р. в Бірмінгем прибуло близько 1000 делегатів на національну профспілкову конференцію. Вони представляли більше 4 млн. робітників. Ця конференція, кажучи словами делегата Вестерса, являла собою конгрес рядових членів профспілок.

Делегати засудили намір уряду обмежити права профспілок і закликали робітників «згуртувати свої ряди і готуватися об'єднаними силами до битви за поразку урядового законопроекту» [10, с. 307—308].

5 червня надзвичайний Конгрес БКТ засудив законопроект 8 млн. 200 тис. голосів. Однак праве керівництво БКТ зуміло добитися схвалення своєї «Програми дій». Делегатам було надано право вибору: погодитися чи то з пропозиціями законопроекту, чи то з пропозиціями Генради БКТ. Але вимушена згода делегатів з цією програмою не означала, що профспілки погодились підкоритися Генradі. «Ми будемо битися за інтереси наших членів проти кого завгодно, і це значить проти всіх, хто буде намагатися нав'язувати нам санкцію будь-якого роду», — заявив на з'їзді Ф. Казанс, керівник профспілки транспортних і некваліфікованих робітників [11, с. 43].

Після з'їзду профспілок уряд не відмовився від прийняття законопроекту. Він мав підстави не вірити у здатність Генради БКТ розв'язати проблему обмеження росту страйкової боротьби і забезпечення необхідних умов для успішного виконання політики прибутків. Про намір уряду прийняти законопроект свідчили виступи Вільсона і Барбари Кастл незабаром після Конгресу БКТ.

Враховуючи обставини, які склалися, Комітет зв'язку 16 червня закликав профспілковий рух до термінових дій. Він постановив, щоб члени профспілок добились від Генради БКТ рішення про припинення роботи в день оголошення другого читання законопроекту в парламенті й активно підтримати страйк і демонстрацію протесту. «Тільки профспілковий рух може врятувати профспілки», — говорилося в заяві Комітету [12].

Уряд не міг більше ігнорувати рішучість робітничого класу всіма засобами протидіяти введенню законопроекту і 8 червня оголосив про відмову від наміру провести законопроект через парламент. Це рішення знаменувало серйозну поразку всієї політики цін і прибутків уряду лейбористів, а також правого крила профспілкового керівництва.

Слід відзначити, що активна боротьба комуністичної преси проти наступу лейбористського уряду на життєвий рівень трудящих і права профспілок сприяла новому етапові класової боротьби в Англії після приходу в 1970 р. до влади консерваторів. Джон Голлан на XXIV з'їзді КППРС говорив, що «класове протиборство в Англії має своїм результатом явне зрушення вліво в профспілковому і робітничому русі. Створюються умови для розвитку об'єднаних дій робітничого класу, про які зазначено в нашій програмі «Шлях Британії до соціалізму». В усіх цих важливих подіях наша Комуністична партія і газета «Морнінг стар» відіграють провідну роль» [13, с. 93—94].

ЛІТЕРАТУРА

1. «Morning Star» 4.1. 1969.
2. Вісник Харківського університету. Історія КПРС, № 78, с. 98—106.
3. «Morning Star» 15.2. 1969.
4. «Morning Star» 23.2. 1969.
5. «Guardian» 28.2. 1969.
6. «Morning Star» 28.2. 1969, 7.3. 1969.
7. «Morning Star» 3.3. 1969.
8. «Morning Star» 14.3. 1969.
9. «Morning Star» 14.3. 1969.
10. «Labour Monthly», 1969, № 7, р. 307—308.
11. «Programme For Action». Report of a special T. U. C., р. 43
12. «Morning Star» 17.6. 1969.
13. «Привітання XXIV з'їзду КПРС» К., 1971, с. 93—94.

М. П. КУТАФІН

ШКОЛИ ІДЕЙНОГО ЗАГАРТУВАННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

В комуністичному будівництві чільне місце відводиться інтелігенції. Її роль особливо зростає в зв'язку з науково-технічною революцією, що тепер відбувається. Комуністична партія приділяла і приділяє велику увагу марксистсько-ленінському навчанню інтелігенції, бачачи в ній не тільки творців і організаторів технічного прогресу, але й активних ідейних бійців. В. І. Ленін підкреслював, що у вихованні борців за справу робітничого класу партія вважає головною метою «вироблення цільного революційного світогляду» [3, т. 7, с. 297]. В Програмі КПРС, рішеннях партійних з'їздів поставлені конкретні завдання формування наукового світогляду в усіх трудівників радянського суспільства на основі марксизму-ленінізму як цільної і стрункої системи філософських, економічних і соціально-політичних поглядів.

На XXIII з'їзді КПРС було відзначено, що основою всієї ідеологічної роботи партії є пропаганда ідей марксизму-ленінізму [4, с. 78—79]. У Звітній доповіді Центрального Комітету КПРС XXIV з'їзду партії Генеральний Секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев підкреслив: «Серцевиною всієї ідейно-виховної роботи партії є формування у найширших мас трудящих комуністичного світогляду, виховання їх на ідеях марксизму-ленінізму» [5, с. 95].

В останні роки посилилась увага партійних організацій до удосконалення системи політичного навчання різних категорій трудящих, у тому числі й інтелігенції. Цій важливій проблемі присвячено чимало статей і монографій.

Одним питанням марксистсько-ленінської освіти інтелігенції розглядається лише в загальній постановці. Слід підкреслити, що цій проблемі приділяється певна увага на сторінках газет і журналів. Наприклад, за період 1966—1972 років, у журна-

лі «Политическое самообразование» з таких питань було надруковано 7 статей: «Ідейне загартування художньої інтелігенції», «Марксистсько-ленінське навчання викладачів вузів», «Про деякі плюси і мінуси в роботі методологічних семінарів» і інші. Але, на жаль, досі немає фундаментальних досліджень, присвячених політнавчанню ІТП.

У даній статті робиться спроба узагальнити деякий досвід організації марксистсько-ленінського навчання інтелігенції, нові форми методичної роботи.

Відомо, що в 1965/66 навчальному році Комуністична партія, узагальнивши досвід кращих пропагандистів і методистів, уважно проаналізувавши пропозиції партійних комітетів, наукових працівників, комуністів, здійснила перехід на нову систему політичної освіти. Поліпшилось керівництво роботою політшкіл і семінарів, більше уваги приділяється їх організаційному зміцненню. Встановлені три головні ступені підвищення ідейно-теоретичних знань, які враховують відповідний рівень освіти слухачів: початковий, середній і вищий.

У політичному навчанні трудящих, в тому числі інтелігенції, відбулися позитивні зміни. Тематика занять збагатилась матеріалами, присвяченими 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції, 150-річчю з дня народження К. Маркса і Ф. Енгельса, 100-річчю з дня народження В. І. Леніна, 50-річчю утворення СРСР. Поглиблене вивчення рішень XXIV з'їзду КПРС, якісно новий етап економічної освіти, пропаганда і глибоке розв'язання ленінської національної політики, життєвої сили радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, організаційних норм і принципів партійного життя — все це свідчить про серйозну постановку політичного навчання трудящих.

Значні зрушення в кращий бік відбулися в диференціації змісту партійної освіти. Так, в Київському районі м. Харкова при комплектації методологічних і проблемних семінарів, суворо враховувались і враховуються інтереси наукових працівників. Тут створені і багато років працюють 68 методологічних семінарів з філософських проблем фізики, теорії відбиття, квантової механіки, кібернетики, хімії, біології, методології наукового пізнання і ін.¹ У працівників наукових установ великою популярністю користуються семінари з філософських і соціально-економічних проблем науково-технічної революції, методології наукових досліджень. Спеціалісти народного господарства виявляють підвищений інтерес до вивчення теоретичних основ економічної і соціальної політики партії, практичних методів її здійснення, науки керівництва. Працівники вищої і середньої шкіл вивчають теорію і практику комуністичного вихо-

¹ Поточний архів Київського райкому партії м. Харкова. Статистичний звіт про систему партійної освіти на 1972/73 навчальний рік, с. 3.

вання, творча інтелігенція — актуальні проблеми марксистсько-ленінської філософії і естетики, сучасної ідеологічної боротьби¹.

Слід підкреслити, що в політичному навчанні інтелігенції мають місце й істотні хиби. Практика говорить про те, що недостатньо додержуватися принципу спадкоємності і послідовності у вивченні складових частин революційної теорії. Нерідко спостерігається своєрідний «рух по колу», коли люди періодично вивчають одні і ті ж питання. В результаті вони не можуть піднести свій рівень оволодіння революційною теорією. Вивчення методологічних проблем нерідко підміняється обговореннями вузькоспеціальних питань конкретних наук. Заняття при цьому нагадують наукові симпозиуми, на яких спеціалісти певної галузі знань обговорюють свої теоретичні проблеми без виходу в сферу суспільного життя.

Не завжди правильно вирішується питання про співвідношення теоретичного і практичного матеріалів. При цьому спостерігається дві крайності: викладання теорії у відриві від життя і, навпаки, перевантаження лекції і бесіди фактичними матеріалами на шкоду теоретичним узагальненням. Між тим і абстрактне теоретизування, і вузький практицизм однаково небажані. Слід сміливіше пов'язувати теорію з практикою, з життям кожного окремого колективу.

В практиці марксистсько-ленінської освіти інтелігенції широкого розповсюдження набули науково-теоретичні конференції. Таким конференціям передують старанна підготовка. Кожний з їх учасників мусить бути готовим виступити з усіх питань теми. Доповіді по проблемах готують 5—7 чоловік. У кожного доповідача, як правило, 3—4 дублери. Вони мають можливість висловити свої думки по суті доповіді, доповнити її, внести пропозиції при розробці відповідних рекомендацій. Так створюється проблемна пізнавальна ситуація. Вона активізує увагу присутніх, пробуджує в них бажання взяти активну участь в роботі конференції.

Наприклад, в 1971 р. в Орджонікідзевському районі Харкова відбулася науково-теоретична конференція ІТП на тему: «XXIV з'їзд КПРС про зниження матеріаломісткості, економію сировини і матеріалів». В ній взяли участь понад 500 чоловік. На конференції були глибоко проаналізовані питання економічної діяльності підприємств району, накреслені шляхи підвищення продуктивності праці, якості виробів, зниження собівартості продукції. Учасники конференції виробили рекомендації по дальшій механізації і автоматизації виробництва, по удосконаленню його організації й технології, по підвищенню рівня роботи служб, широкому залученню трудящих до технічної творчості, до боротьби за економію матеріалів і енергетичних ресурсів².

¹ Поточний архів Київського райкому партії м. Харкова. Статистичний звіт про систему партійної освіти на 1972/73 навчальний рік, с. 3.

² Поточний архів Орджонікідзевського райкому партії м. Харкова. Стенограма конференції, с. 28.

В проектних і науково-дослідних інститутах Дзержинського району в 1972 р. відбулась конференція на тему «Науково-технічна революція і створення матеріально-технічної бази комунізму». Вона була присвячена пошуку шляхів підвищення ефективності роботи науково-дослідних інститутів і проектних організацій, зміцненню їх зв'язків з підприємствами міста. Інженери і конструктори обмінялися досвідом розробки і впровадження на підприємствах машинобудування планів комплексної механізації і автоматизації виробництва¹.

У процесі політичного навчання виникає необхідність обговорити в своєму професійному середовищі найбільш гострі творчі питання, обміркувати і теоретично обґрунтувати процеси, які відбуваються. Цьому присвячені спеціальні заняття, які проходять у формі питань і відповідей, дискусій, переглядів і обговорень окремих кінофільмів, виставок технічної літератури, різних проектів і т. ін. В таких випадках проводять куцові заняття, семінари, де беруть участь наукові працівники кількох споріднених інститутів. Наприклад, змістовно, методично кваліфіковано були проведені в 1972 р. спільні заняття наукових співробітників Інституту філософії АН УРСР і Українського науково-дослідного вулехімічного інституту («Прогнозування науково-технічного прогресу»), інститутів сільськогосподарського і експериментальної ветеринарії («Діалектичний матеріалізм і проблема наукового передбачення») і ін.²

В науково-дослідних і проектних інститутах багато пропагандистів нагромадили значний досвід у впровадженні методу практичних знань. Наприклад, в інститутах «Водоканалпроект», «Південгіпроруда», «Південгіпрошахт» і ін. робота над завданнями починається з розробки проблеми. Потім визначаються організаційні можливості слухачів, їх пізнавальні інтереси, теоретична підготовка. Формулюється тема завдання і прогнозується його обсяг, ступінь складності, глибина і характер можливих висновків і рекомендацій, форми участі слухачів у їх реалізації.

Цільова спрямованість практичних завдань полягає в тому, щоб прищепити слухачам спочатку навички застосування придбаних знань при аналізі окремих фактів, явищ суспільної практики, потім — навчити їх самостійно аналізувати й оцінювати складні суспільні явища і, кінець кінцем, роботи поглиблений теоретичний аналіз актуальних проблем комуністичного будівництва, практичний розгляд антимарксистських теорій, дослідження питань методології і конкретних наук, шляхів зміцнення зв'язку

¹ Поточний архів Дзержинського райкому партії. Стенограма конференції, с. 14.

² Поточний архів Київського райкому партії. Доповідна записка про систему партосвіти на 1972/73 р., с. 5.

науки з виробництвом, виробляти рекомендації по підвищенню ефективності суспільного виробництва.

Значного розповсюдження набули активні форми занять. В методологічних і проблемних семінарах — підготовка і захист рефератів і дипломних робіт, диспути; в школах основ марксизму-ленінізму — бесіди, обговорення доповідей, метод практичних занять; в комсомольських гуртках — відкриті заняття, бесіди, ленінські уроки.

Практика партійної пропаганди стверджувала методи економізації і активізації навчального процесу. Одним з них є творче ставлення до учбових програм і планів. Пропагандисти мають можливість зосередити увагу на головних питаннях програми, включити до неї важливі партійні рішення, усунути перевантаження проблемами, які можна вивчити самостійно. Керівники семінарів постійно шукають найбільш оптимальні структури учбового матеріалу, турбуються про його раціональну побудову.

Важливим методом активізації учбового процесу є розвиток основної форми навчання — політичного самовиховання. Систематична робота над собою, самостійне вивчення літератури розвивають у людини дослідницькі якості, виховують аналітичний підхід до справи, сприяють осмисленню питань, що вивчаються, в світлі революційної теорії і практики комуністичного будівництва.

Вся організаційно-методична робота була підкорена рішення цього важливого завдання. Про це свідчать результати проведених в 1969—1972 рр. досліджень. Група кваліфікованих викладачів суспільних наук вузів періодично відвідувала науково-дослідні і проєктні інститути і глибоко, всебічно вивчала зміст учбового процесу, якості його організації, склад пропагандистів, їх методичну і теоретичну підготовку, творчий мікроклімат і т. д. Відвідування партійних зборів і бюро, на яких обговорювались питання політичного навчання, бесіди з пропагандистами і слухачами, присутність на заняттях в політшколах і семінарах (з охопленням не менш 70% загальної кількості), семінарах пропагандистів, засіданнях методичних рад і т. ін. допомогли досить об'єктивно оцінити рівень учбового процесу. Одержані дані дозволили зробити висновки, що багато пропагандистів широко використовувало різні способи розкриття змісту матеріалу, що вивчався, як: опис (повідомлення фактів), оцінка (вибірковий добір істотних фактів), розпорядження (своїм ставленням до зовнішньої реальності пропагандист стверджує функціональні установки, норми поведінки). При цьому провідним методом впливу на слухачів було і є інформування (повідомлення знань), коментування (оцінка дійсності розкриття значення подій) і аргументування (обґрунтованість, доказ, переконливість змісту, що розкривається).

Багато пропагандистів науково-дослідних і проєктних інсти-

тутів цілеспрямовано, свідомо застосовували такі заходи: новинки (викладання нових, насамперед невідомих слухачам, знань), персоніфікації (образна розповідь про людей), співучасть (слухач наче стає дійовою особою даної ситуації), ідентифікації (пропагандист уніфікує дану соціальну суспільність, викликає у слухачів однакові мотиви, акти поведінки); функційний ефект: утилітарного (ефект корисності), престижного (повага до установок аудиторії), пізнавального, емоційної розрядки і ін. Причому вони враховували і враховують підготовку аудиторії (ступінь компетентності, інформованості), її схильності (залежність від знань, ситуаційних факторів, вольового боку, свідомого підкорення впливу).

В останні роки партійні організації стали більше приділяти уваги організаційно-педагогічній роботі, завдання ставлять комплексно, масштабно, з перспективою на майбутнє.

В цьому відношенні заслуговують на увагу плани соціального розвитку творчих колективів, в яких помітне місце займають питання партійного навчання інтелігенції. Наприклад, в Держинському і Московському районах Харкова у відповідності з планами соціального розвитку колективів проводиться значна робота по дослідженню соціально-демографічної структури суспільства, співвідношення розумової і фізичної, кваліфікованої і некваліфікованої праці і т. д. з тим, щоб вірніше укомплектувати систему політнавчання, повніше враховувати динаміку пізнавальних можливостей і інтересів слухачів¹.

Сьогодні, коли значно ускладнився учбовий процес в семінарах, підвищилось значення проблем освіти. Мова йде, насамперед, про те, як складається бюджет вільного часу слухачів і як раціональніше використовувати його для навчання, про те, як визначити найбільш доцільні дози інформації і форми її подачі. На порядку денному стоїть питання і про чіткішу координацію діяльності різних категорій ідеологічних працівників, бо нерідко ще, виступаючи в колективі ІТР, лектору, наприклад, невідомо, що його слухачі вже знають від пропагандиста або політінформатора.

Настав час серйозно зайнятися науковим обґрунтуванням критеріїв ефективності партійної пропаганди, розробкою методики визначення її дієвості, використанням математичних методів для визначення ступеня зв'язку результативності учбового процесу з його рівнем. В цьому плані методична рада Харківського міськкому партії проводить відповідні експерименти. Наприклад, зроблена спроба використати кореляційний метод з метою визначення зв'язку дієвості партійного навчання з його рівнем. Результати опрацьовуються.

Потрібні фундаментальні дослідження ефективності прямо-

¹ Поточні архіви Держинського і Московського райкомів партії м. Харкова. Плани соціального розвитку, с. 5, 10.

го і зворотного зв'язку в учбовому процесі. Зрозуміло, що зростання обсягу інформації розширює пізнавальні можливості слухачів. Безперечно значення книг, періодичної преси, радіо, телебачення і т. д. як джерела знань. Але живе слово пропагандиста сильніше будить думку, розвиває інтерес до систематичного навчання. Дослідження, які проведені в науково-дослідних і проектних інститутах, показали, що пізнавальна інформація, що йде від пропагандиста до слухача, є повною, оперативною і плідною.

Більш досконалим став і зворотний зв'язок — від слухача до пропагандиста. Значну роль в цьому відіграють семінари, бесіди, конференції, контрольні і курсові роботи, реферати, заліки і т. д. Але цього не досить. Для забезпечення повного відносно безперервного зворотного зв'язку необхідно ширше залучати слухачів до політичної роботи серед трудящих.

Марксистсько-ленінська освіта має великий вплив на розвиток творчої активності інтелігенції, формування її ідеалів, моральних принципів, відточує класове чуття. Це надихає ідейних бійців партії, зобов'язує їх постійно удосконалювати свою пропагандистську майстерність, шукати нові шляхи підвищення ефективності партійного навчання з тим, щоб ідеологічно забезпечити виконання грандіозних планів комуністичного будівництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К., и Энгельс Ф. О воспитании и образовании. (Сборник). М., Изд-во АПН РСФСР, 1957.
2. Ленин В. И. О воспитании и образовании. (Сборник). М., Учпедгиз, 1963, 505 с.
3. Ленин В. И. Выступление по вопросу об отношении к учащейся молодежи. Полн. собр. соч., т. 7, с. 1—15.
4. Матеріали ХХІІІ з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1966, 286 с.
5. Матеріали ХХІV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1971, 360 с.
6. Степаков В. И. Партийной пропаганде — научные основы. М., Госполитиздат, 1967, 287 с.
7. Методика партийной пропаганды. М. Госполитиздат, 1966, 302 с.
8. Методика партийного образования. М. Госполитиздат, 1968, 318 с.
9. Вопросы теории и практики партийной пропаганды. М. Госполитиздат, 1971, 342 с.
10. Основы методики преподавания общественных наук в высшей школе. Изд-во Московск. ун-та, 1971, 387 с.
11. Вопросы идеологической работы КПСС (Сборник). М. Политиздат, 1972, 567 с.
12. Федюкин С. Октябрьская революция и интеллигенция. — «Коммунист», № 13, 1966 г., с. 39—49.
13. Андреев Б. Идеальная закладка художественной интеллигенции. «Политическое самообразование», 1972 г. № 9, с. 113—119.
14. Протопопов В. Марксистско-ленинская учеба преподавателей вуза. «Политическое самообразование», 1972 г., № 9, с. 116—120.
15. Гутаев М. О некоторых плюсах и минусах в работе методологических семинаров. «Политическое самообразование», 1966, № 3, с. 107—110.
16. Кротов Ф., Федюкин П. Некоторые вопросы организации политической учебы интеллигенции. — «Политическое самообразование», 1971, № 11, с. 28—33.
17. Дегтярев В. Идеиное воспитание научных и инженерно-технических

- кадров. — «Политическое самообразование», 1971, № 11, с. 28—33.
18. Кротов Ф. Методологический семинар. — «Политическое самообразование», 1970, № 5, с. 126—128.

В. О. ПАВЛОВ

**РОЛЬ В. І. ЛЕНІНА В ОРГАНІЗАЦІЇ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
У РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 1917 —
СЕРЕДИНИ 1930 років**

Значне місце в історичній і мемуарній літературі 1917—середини 1930 рр. належить висвітленню вирішальної ролі В. І. Леніна у створенні Радянських Збройних Сил. Військово-теоретична та практична робота В. І. Леніна показана, як узагальнення досвіду попередньої військової діяльності партії. Тривалий час, як відзначає ряд авторів [49, с. 30], при висвітленні ленінської теорії побудови збройних сил пролетарської держави нічого не говорилось про те, що її розвиток йшов у напрямі від марксистського положення про «загальне озброєння народу» до положення про «постійну», «регулярну» за методами формування і навчання кадрову армію [8, с. 63].

В 1917—1923 рр. вийшли перші роботи, де широко висвітлювались ленінські ідеї про війну і армію, про необхідність захисту соціалістичної Вітчизни, про корінну відмінність Червоної Армії від армій імперіалістичних держав, про використання дожовтневого досвіду військово-бойової роботи партії у створенні Радянських Збройних Сил [12; 13; 20]¹ та інші. Але ці проблеми висвітлювались не повністю.

І лише з середини 20-х років цій темі надається належна увага. Збільшується документальна база, автори широко використовують твори В. І. Леніна, рішення партії і Радянського уряду, виходить ряд узагальнюючих праць військових і державних діячів — А. С. Бубнова [16; 17], С. М. Будьонного [19], К. Є. Ворошилова [21; 22], С. І. Гусева [25], М. І. Подвойського [39; 40; 41], Й. С. Уншліхта [46], М. В. Фрунзе [47], О. М. Ярославського [48] та інших.

Однією з важливих проблем вказаного авторами періоду є історична спадкоємність між постановкою В. І. Леніним військового питання до і після Великого Жовтня. М. В. Фрунзе писав, що вже з 1900 р. Володимир Ілліч указував на той обсяг роботи, який слід провести нашій партії для забезпечення майбутніх перемог, що саме Леніним задовго до Жовтня були закладені основи Радянських Збройних Сил [47, с. 199]. Про це писали Й. С. Уншліхт [46] та інші автори [18, с. 5—6; 42, с. 3; 45, с. 19; 48]. Вони вірно визначили два фактори, які лягли в основу військової діяльності В. І. Леніна (про це писали С. М. Будьонний [19], М. В. Фрунзе [47, с. 209] та інші) — марксизм

¹ За нашими підрахунками у 1917—1923 рр. надруковано понад 30 праць по темі.

і воєнно-бойовий досвід революції 1905—1907 рр. [11, с. 8—11; 18, с. 21—22; 21; 22; 36, с. III—V; 42, с. 4; 47].

У той же час, автори, посилаючись на Володимира Ілліча, писали про помилковість твердження, ніби наша партія прийшла до Великого Жовтня з готовим рішенням відносно шляхів створення збройних сил. «Твердити так — значить не розуміти сутності цього питання, недооцінювати усієї складності і новизни завдань, що виникали перед партією після Жовтня», — писав А. А. Геронімус у статті «Партія і воєнне питання у період громадянської війни» [23, с. 5]. З перемогою революції змінюються не лише завдання і методи військової роботи партії, але й зміст її. Якщо раніше для завоювання влади військова організація створювалась у глибокому підпіллі, то після Жовтня партія і робітничий клас створювали збройні сили, використовуючи державний апарат. Ось чому набутий досвід не міг дати вичерпної відповіді на всі ті проблеми, які постали перед партією після Жовтня [16, с. 25—26; 13, с. 26; 18, с. 31—33; 29; 37; 36].

У літературі 20-х — середини 30-х років ставиться таке важливе і складне питання, як розвиток поглядів В. І. Леніна і Комуністичної партії на створення Радянських Збройних Сил за нових післяжовтневих умов. Вперше ця проблема розробляється 1920 р. Р. Й. Берзіним у книзі «Етапи у створенні Червоної Армії» [13]. Згодом ця тема набуває розвитку в роботах видатних військових діячів: В. О. Антонова-Овсієнка [11, с. 12], А. С. Бубнова [16; 17], К. Є. Ворошилова [21; 22], С. І. Гусева [25], С. С. Каменева [30], Й. С. Уншлихта [46], М. В. Фрунзе [47], в узагальнюючій праці «Громадянська війна 1917—1921 рр.» за редакцією А. С. Бубнова, С. С. Каменева, М. М. Тухачевського, Р. П. Ейдемана [27], у працях істориків С. Рабіновича [44 і 45], Я. Броніна [18], А. А. Геронімуса [23, 24], В. М. Орлова [35] та інших. Така увага до проблеми не випадкова. Кінець громадянської війни і перехід до мирного будівництва поставили перед партією і збройними силами нові завдання. Перехід до змішаної територіально-кадрової системи організації армії, боротьба з троцькізмом примусили критично осмислити весь попередній досвід військового будівництва.

Цій темі присвячують свої праці М. В. Фрунзе [47], А. С. Бубнов [16], Й. С. Уншлихт [46], С. Рабінович [44; 45] і ін. Так, С. С. Юффе у статті «Ленінські віхи початкового військового будівництва» простежує, як складалась військова програма В. І. Леніним у перші місяці після Жовтня» [29]. А. А. Геронімус у праці «Партія і військово питання у період громадянської війни» дає характеристику основних рис марксистсько-ленінської теорії на матеріалах VII—X з'їздів РКП(б) [23, с. 6]. Ця тема розкривається і у В. М. Орлова «Ленін, ВКП(б) і Червона Армія» [35].

Автори вказують, що в перший післяжовтневий період не

було єдиної думки про шляхи і форми створення збройних сил. «Складні обставини, — писав С. С. Каменев, — повністю відбилися на формах і організації армії [30]. Дехто навіть сумнівався в доцільності створення армії». Точились суперечки, чи потрібна регулярна армія, чи не краще озброїти народ, створити народну міліцію, чи слід спиратись на робітничу гвардію», — вказував М. І. Калінін [31, с. 568].

На наш погляд, у роботах деяких сучасних авторів не повністю розкриті труднощі, які довелося переборювати нашій партії в перші місяці Радянської влади, створюючи Радянські Збройні Сили. Як і перше твердження, що В. І. Ленін і Комуністична партія зараз же після перемоги Великого Жовтня розпочали створення регулярної армії, так і друге, ніби партія з перемогою соціалістичної революції взялася за практичне здійснення загального озброєння народу помилкові [49].

Знання конкретних форм і методів організації збройних сил пролетарської держави не почерпується заздалегідь з книг, писав В. І. Ленін, вони осягаються з досвіду мас в практичній роботі [див. 7, т. 29, с. 128—130]. Як вірно вказували безпосередні учасники створення Червоної Армії С. І. Гусев, С. С. Каменев, М. І. Подвойський та інші, був період пошуків шляхів і методів створення нової армії. Розвиваючи ленінські ідеї, М. В. Фрунзе писав, що необхідний певний час для того, щоб за конкретних умов визначити основну лінію військового будівництва [47, с. 209].

Аналіз літератури 20-х — середини 30-х років дає можливість дійти висновку, що вже тоді вперше висвітлюється питання про те, як поступово на основі набутого досвіду і у відповідності конкретних обставин першого післяжовтневого періоду викристалізуються погляди В. І. Леніна, партії на принципи створення збройних сил нашої країни. Автори того періоду вказували, що в перші місяці Радянської влади В. І. Ленін і партія дотримувались програмної вимоги про загальне народне озброєння [16, с. 58—65; 21; 23, с. 5]. Цю свою точку вожьд пролетаріату [1, т. 12, с. 105; 2, т. 31, с. 38] підкреслював неодноразово, писав М. В. Фрунзе [47, с. 210]. Як вказує ряд авторів [23, с. 5; 29; 47], це гасло базується на класовому змісті, тобто озброєння пролетаріату і селян, що підтверджується статтями і промовама В. І. Леніна 1905—1917 рр., де говорилося про необхідність *замінити* старі знаряддя гноблення: поліцію, чиновництво, постійну армію загальним озброєнням народу, справді загальною міліцією [2, т. 31, с. 278] з робітників і селян.

М. В. Фрунзе, Й. С. Уншліхт та інші писали про загальне озброєння народу, як основу побудови збройних сил, але не вказували на час дії, не підтверджували сказане конкретним матеріалом [29; 46; 47, с. 210—211]. Крім А. А. Геронімуса, який вважає, що практичним застосуванням гасла загального

народного озброєння є створення Червоної Армії на добровільних засадах [23, с. 5—6].

Таке висвітлення питання нам здається помилковим. Рішення партійних з'їздів, Програма партії, прийнята восьмим з'їздом РКП(б), рішення Радянського уряду і директиви Верховного Головнокомандуючого в перші місяці Радянської влади дають можливість твердити, що в принципі не відмовляючись від гасла загального народного озброєння, наша партія «в тяжкий період загального хаосу, жебрацтва, розорення країни, в період загального натиску на робітничо-селянську владу світових хижаків» [46] не мала змоги втілити його в життя, слід було йти іншим шляхом. І партія за пропозицією В. І. Леніна, стає на шлях формування армії на добровільних засадах, писав М. В. Фрунзе [47, с. 211].

Невірною була спроба, яку підтримувала певна група військових, — реорганізувати стару армію, використати її для потреб соціалістичної держави.

А. С. Бубнов пише, що В. І. Ленін передбачав за відомих умов можливість «безболісного переходу до нової армії» [17, с. 137—138], посилаючись на виступ вождя на IV Надзвичайному Всеросійському з'їзді Рад. Але тут автор невірно оперує словами вождя. В. І. Ленін говорив про можливість збереження боездатності старої армії при умові, що Ради візьмуть владу у свої руки в період двовладдя, а не про перехід від старої армії до нової [5, т. 36, с. 98].

Інтенсивний процес виділення революційних загонів з старої армії дав можливість у кінці 1917 р. спробувати «зведення цих революційних елементів старої армії у народносоціалістичну гвардію, писав Й. С. Уншліхт та ін. [46; 47; 44; 9; 10; 18; 15]. Але це були «безуспішні спроби оживити стару армію, вливши червоногвардійців у старі полки» [29; 45, с. 18].

Пізніше, узагальнюючи практичний досвід, вказував Й. С. Уншліхт [46], В. І. Ленін у роботі «Пролетарська революція і ренегат Каутський» писав, що новий клас, який став до влади, розкладає стару армію, проходить через період відсутності усякої армії і потім у важкій боротьбі виробляє нову армію і нову дисципліну [6, т. 28, с. 255]. Відносно конкретних форм утворення нової армії М. В. Фрунзе, посилаючись на В. І. Леніна, писав: «Робітничий клас і його Комуністична партія не повинні зв'язувати собі руки визнанням якоїсь однієї форми боротьби і певної форми організації». Оцінювати методи і форми організації слід з класових позицій, з відповідності їх даному місцю і часу» [47, с. 209].

Йдучи саме таким шляхом, Ленін і партія доходять висновку про необхідність створення збройних сил на добровільних засадах, а через деякий час, з загостренням громадянської

війни і воєнної інтервенції, до необхідності формування Червоної Армії на основі примусової мобілізації всіх трудящих [47, с. 304; 13, с. 54; 19; 20; 34; 21; 22]. Так подає література 1917 — середини 30-х років історію розвитку поглядів В. І. Леніна на побудову збройних сил Радянської республіки.

Висвітлена в літературі і практична військово-організаторська робота В. І. Леніна. З перших днів Жовтня Ленін, не приховуючи труднощів боротьби, готував маси до захисту соціалістичної Вітчизни [1; 36, с. 14; 39]. Уже в кінці листопада 1917 р., — писав В. Д. Бонч-Бруєвич, — Ленін, виступаючи перед делегатами з фронту, вперше сказав, що може прийти час, коли нам доведеться мобілізувати сили на захист наших кордонів від сусідніх буржуазних країн [14]. У другій половині грудня 1917 р. В. І. Ленін бере найактивнішу участь в усіх нарадах і обговореннях з питань військового будівництва стосовно організації Червоної Армії [33; 48; 40; 22; 41; 8]. На одній з них В. І. Ленін схвалив принцип побудови армії на добровільних засадах [40, с. 21, 24]. Велику роль у розробці шляхів створення Червоної Армії відіграв перший Загальноармійський з'їзд по демобілізації армії, що проходив у кінці грудня 1917 р. в Петербурзі [32, с. 53—54; 33, с. 48—49; 40, с. 21—28]. Завдяки діяльності більшовиків і особисто В. І. Леніна [4, с. 215; 4, с. 173—175] делегати з'їзду одностайно виступили за створення нової армії і взяли участь у її організації [40, с. 24—26].

До вирішення питання про створення армії В. І. Ленін підходив досить обережно. Червону Армію відразу створювати не можна, писав він, тому що створення армії означало б неминучість і наближення війни [41, с. 8]. Володимир Ілліч радив Декрет про створення Червоної Армії провести спершу через місцеві Ради, демократичним шляхом [39].

15 січня В. І. Ленін підписав Декрет про створення Робітничо-Селянської Червоної Армії, виділяючи найважливіші питання і тут же даючи їм найчіткіше формулювання [41, с. 9; 40, с. 29—30; 27, с. 1—3].

Підкреслюючи вирішальну роль Леніна в створенні Збройних Сил, автори робили висновок, що наша Комуністична партія на чолі з Леніном зуміла рішуче пересягнути через невіру, помилковість окремих товаришів, через величезні труднощі організаційного порядку, мобілізувати всю творчу енергію, щоб створити непереможну армію диктатури пролетаріату [43, с. 4—5].

Аналіз літератури вказаного періоду дав можливість повніше з'ясувати вирішальний вклад В. І. Леніна в розробку основ Радянського військового будівництва. Ця література дає відповіді на багато важливих питань, у тому числі і на питання уточнення Леніним військової програми під час подій першого після-

жовтневого періоду. Показано труднощі, які доводилося долати нашій партії на шляху створення Радянських Збройних Сил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В. І. Повн. збір. тв., т. 12, с. 102—105.
2. Ленін В. І. Повн. збір. тв., т. 31, с. 33—45, 276—279.
3. Ленін В. І. Повн. збір., тв. т. 33, с. 8—11.
4. Ленін В. І. Повн. збір. тв., т. 35, с. 173—175, 215.
5. Ленін В. І. Повн. збір. тв., т. 36, с. 88—106.
6. Ленін В. І. Твори, т. 28, с. 252—257.
7. Ленін В. І. Твори, т. 29, с. 122—138.
8. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Изд. 8-е, ч. 2, с. 60—71.
9. ЦДАРА ф. 33221, оп. 1, д. 41, л. 4—9.
10. ЦДАРА ф. 1, оп. 1, д. 68, л. 3.
11. Антонов-Овсеенко В. А. Ленин и зарождение Красной Армии. — «Военный вестник», 1924, № 5, с. 8—11.
12. Антонов-Овсеенко В. От Красной гвардии к Красной Армии. — «Прожектор», 1923, № 2, с. 2—4.
13. Берзин Р. И. Этапы в строительстве Красной Армии. Харьков, 1920, с. 21—27, 52—54.
14. Бонч-Бруевич Вл. Ленин и Красная Армия. — «Красный черноморец», 1929, 20 января.
15. Бонч-Бруевич М. Как строилась Красная Армия. — «Огонек», 1927, № 9, с. 5.
16. Бубнов А. Гражданская война, партия и военное дело. М., 1928, с. 25—26, 65.
17. Бубнов А. 1924 год в военном строительстве. М., 1925, с. 137—141.
18. Бронин Я. Ленин и Красная Армия. М., 1925, с. 5—49.
19. Буденный С. Ленин и Красная Армия. — «Красная звезда», 1925.
20. Быстрянский В. Армия империализма и армия революции. Пг. 1919, с. 1—34.
21. Ворошилов К. Десятилетие Красной Армии. — «Правда», 1928, 22 и 23 февраля.
22. Геронимус А. Партия и военный вопрос в период гражданской войны. — «Военный вестник», 1928, № 8, с. 5—9; № 10, с. 4—10.
23. 15 лет Красной Армии. — «Правда», 1933, 5 марта.
24. Геронимус А. Политика ВКП(б) в строительстве вооруженных сил пролетарского государства. Л., 1930, с. 5—9, 65—91.
25. Гусев С. Гражданская война и Красная Армия. М., 1925, с. 29—39.
26. Еремеев К. Начало Красной Армии. — «Пролетарская революция», 1928, № 4, с. 154—164.
27. Гражданская война 1918—1921 гг., т. 1. М., 1928, с. 1—3, т. 2, М., 1928, с. 47—74.
28. Ильич и Красная Армия. Сборник, М.—Л., 1926, с. 7—13.
29. Иоффе С. Ленинские вехи начального военного строительства. — «Красная звезда», 1925, 25 февраля.
30. Каменев С. На пороге 8 года. — «Красная звезда», 1925, 22 февраля.
31. Калинин М. Ленин о защите социалистического отечества. — О коммунистическом воспитании и воинском долге. Сб. ст., докладов, речей. М., Воениздат, 1967, с. 566—576.
32. Кедров М. Из красной тетради об Ильиче. — «Пролетарская революция», 1927, № 1, с. 53—54.
33. Крупская Н. К. Воспоминания о Ленине. Ч. III. М., 1934, с. 35—51.
34. Орджоникидзе С. Ленин и Красная Армия. — «Заря востока», 1924, 23 февраля.
35. Орлов В. Ленин, ВКП(б) и Красная Армия. — «Военный вестник», 1928, № 7, с. 16—22.
36. Петровский Д. Учение Ленина о диктатуре пролетариата и Красная

- Армия. — «Военная мысль и революция», 1924, кн. 2, с. I—VIII.
37. Подвойский Н. Отец Красной Армии. — «Красный черноморец», 1928, 22 января.
 38. Подвойский Н. И. В. И. Ленин и организация Красной Армии. — «Военная мысль», 1957, № 9, с. 8.
 39. Подвойский Н. Ленин и создание Красной Армии. — «Красный черноморец», 1927, 23 февраля.
 40. Подвойский Н. И. От Красной гвардии к Красной Армии. — «Историк-марксист», 1938, № 1, с. 16—43.
 41. Подвойский Н. Ленин — организатор Красной Армии. — «30 дней», 1928, № 2, с. 5—9.
 42. Подвойский Н. И. «Генштаб «Владимира Ильича». — «Огонек», 1928, № 8, с. 4.
 43. «Рабочий путь», 1928, № 8, с. 4—5.
 44. Рабинович С. Октябрьская революция и начало строительства Красной Армии. — «Пролетарская революция», 1928, № 1, с. 13—23.
 45. Рабинович С. 15 лет на страже Октября. М., 1932, с. 3—19.
 46. Уншлихт. Красная Армия — авангард вооруженных сил мировой революции. — «Красная звезда», 1925, 22 февраля.
 47. Фрунзе М. В. Избранные произведения, т. 2, М., 1957, с. 195—219. 300—306.
 48. Ярославский Е. М. Ленин — организатор вооруженных сил пролетариата. — «Красная звезда», 1924, 23, 24, 26, февраля.
 49. Кляцкин С. М. Начальный период строительства армии Советского государства (октябрь 1917 — январь 1918). — «История СССР», 1962, № 2, с. 93.
 50. Кораблев Ю. И. В. И. Ленин и создание Красной Армии. М., 1970, с. 27—37.

В. О. ПАВЛОВ

ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В. І. ЛЕНІНА НАПЕРЕДОДНІ І В РОКИ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ (1917 — СЕРЕДИНА 1930 рр.)

Життя і діяльність В. І. Леніна завжди привертали велику увагу історіографів. Характерно це і для першого періоду радянської історіографії. Уважно вивчалась і військова діяльність В. І. Леніна напередодні та в роки першої російської революції. Це було зумовлено необхідністю використати ленінську спадщину, досвід військово-бойової роботи партії для розв'язання нових і складних практичних завдань радянського військового будівництва 20-х років. Загальне уявлення про літературу цього періоду, яка розкриває названу тему, дає таблиця.

Види літератури	Роки						
	1918—1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Статті	1	7	4		3	3	2
Книги, брошури		4	5	4	1	2	2
Спогади	4	10	2	3	1	2	3
Збірники	2	1	2	1		1	

До історіографічних джерел ми віднесли і деякі спогади, бо їм властиві одночасно риси і мемуарів і наукових досліджень. Їх автори використовують праці В. І. Леніна, рішення з'їздів і партійних конференцій, постанови Радянського уряду та інші документи. Серед таких авторів слід назвати В. О. Антонова-Овсієнка, В. І. Невського, М. І. Подвойського, О. М. Ярославського та ін. [41, с. 319; 43, с. 34].

Документальну базу літератури 20-х років, крім згаданих мемуарів, становлять спогади про військову діяльність М. Васильєва-Южина [12], М. Цхакая, О. Шліхтера та інших [16; 36; 11; 5; 21; 23; 25].

Величезне значення для правильного висвітлення теми мають роботи Н. К. Крупської [18; 19]. Вона не тільки наводить важливі факти про військову діяльність В. І. Леніна, але і вказує на методологічну основу мемуарів про нього [42, с. 36].

Більшість праць 1917—1923 рр. були мало документовані, в них майже не використовувались ленінські твори. Та й сама тема тоді ще не була висвітлена. Лише з другої половини 20-х рр., як свідчать дані таблиці, становиче починає змінюватись. Авторі частіше звертаються до ленінської спадщини. В. Бистрянський у статті «Ленін і історія РКП(б) (1924 р.)» писав: «Твори Леніна — його праці, статті, виступи, листування — є основним джерелом для історії нашої партії» [9, с. 5—6]. У цей період радянські історики багато працюють над узагальненням, систематизацією військової діяльності В. І. Леніна. Виходить цілий ряд праць, що розкривають тему послідовно, в багатьох аспектах. Їх автори — видатні радянські, партійні та військові діячі: С. І. Гусєв [15], А. В. Луначарський [22], О. М. Ярославський [37; 38; 39; 40], М. В. Фрунзе [33], Й. В. Сталін [31], А. С. Бубнов [10], Й. С. Уншлихт [32], В. О. Антонов-Овсієнко та інші [6; 7; 13; 22—26], а також радянські історики С. Канатчиков [20], Ц. Фрідлянд [35], В. Орлов [28] та інші [14]. Але деякі з цих дослідників, використовуючи багату ленінську теоретичну спадщину, обходили мовчанням його величезну військово-організаторську роботу.

Соратники В. І. Леніна: В. О. Антонов-Овсієнко [7], В. Д. Бонч-Бруєвич [11], М. М. Лядов [24; 25; 26], А. В. Луначарський [23], П. М. Лепешинський [21], М. С. Ольмінський [29], О. М. Ярославський [37—40] перш за все висвітлювали саме практичну військову діяльність В. І. Леніна.

У 20-ті роки виходять і перші праці, в яких підкреслювалось уміння В. І. Леніна поєднувати марксистську теорію з практикою збройної боротьби, революційний розмах з копіткою організаційною діяльністю. Завдяки зусиллям В. І. Леніна, як відзначав А. В. Луначарський, у більшовиків поступово створювалося чітке уявлення про тип революції, що наближалася, про керівну роль партії, про союз робітничого класу та селянства [22, с. 52—53]. Така загальна картина розвитку історіографії того часу.

Серед проблематики праць 1917 — середини 1930 рр. можна виділити:

— розвиток В. І. Леніним теорії збройного повстання, союз робітничого класу і селянства, роль партії і її військової організації, роль Рад у керівництві збройною боротьбою, форми масової збройної боротьби;

— технічна підготовка збройного повстання, залучення армії на бік революції, вивчення військового досвіду Паризької Комуни, уроки грудневого збройного повстання;

— В. І. Ленін — організатор і керівник збройного повстання.

Червоною стрічкою в літературі 1920 — середини 1930 рр. проходить ленінська думка про те, що в здійсненні складного завдання підготовки і проведення збройного повстання вирішальна роль належить партії. Цим питанням були присвячені численні праці [8; 9; 10; 20; 22; 28; 29; 31; 33]. Перша умова переможної революції — керівництво партії — таку ленінську думку, як головну, проводять автори [26, с. 10]. Один з керівників військової організації РСДРП(б) К. С. Єремєєв відзначав, що «форма організації, яку створив Володимир Ілліч у вигляді нашої партії, є ідеальною формою бойового апарату» [17, с. 14].

Показуючи керівну роль партії, автори по суті широко використовували ленінські положення, але далеко не всі прямо посилялися на відповідні висловлювання В. І. Леніна. Так, у статті «9 Січня 1905 р. і Ленін» С. І. Гусєв наводив слова В. І. Леніна про те, що саме партії належить роль головного штабу армії пролетаріату, штабу, який здатний забезпечити не тільки політичне, а й військове керівництво [15]. О. М. Ярославський у статті «Ленін — теоретик і практик збройного повстання» [38, с. 76], посиляючись на В. І. Леніна, писав, що партія повинна керувати збройною боротьбою мас [3, с. 10—11].

У роботі «Ленін і революція 1905 р.» С. Канатчиков використав ленінську думку про те, що для повалення експлуататорських класів партія повинна готувати революційну армію [20, с. 65—66]. На це ленінське положення неодноразово посиляються О. М. Ярославський, М. В. Фрунзе та інші. М. В. Фрунзе писав, що вже в перші роки своєї діяльності В. І. Ленін приділяв першочергову увагу підготовці революційної армії та її кадрів, уявляв характер і форми організації їх [34, с. 199].

Окремі цікаві факти ленінської діяльності наводив у своїх спогадах І. Мизгін. Він писав, що, повернувшись із заслання, В. І. Ленін порадив члену РСДРП з 1901 р. Е. Кадомцеву йти у військове училище, бо пролетаріату будуть потрібні свої військові спеціалісти [27, с. 25]. Е. Кадомцев закінчив Павловське військове училище і став одним з керівників і організаторів бойової роботи партії на Уралі. Він, як пише І. Мизгін, «на основі ленінських принципів і вказівок ЦК розробив статут «Бойових організацій народного озброєння», який потім був затверджений

Таммерфорською конференцією військових і бойових організацій РСДРП» [27, с. 25].

Саме на основі вказівок В. І. Леніна про те, що «організація сили в сучасній боротьбі є військова організація» [2, с. 322], В. Орлов у статті «Ленін, ВКП(б) і Червона Армія» в 1928 р. писав: «...наша партія приділяла велику увагу збройній боротьбі і військово-бойовій роботі, тактиці збройних сил, їх організації і технічному оснащенню» [28, с. 16]:

Революційні події 1905 р. поставили перед партією як першочергове завдання — створення бойового центру, який би забезпечив озброєнням, організував і навчив бойові дружини. Про вирішальну роль В. І. Леніна у створенні такого центру писав О. М. Ярославський [40, с. 76]. Початком роботи по створенню бойових організацій більшовиків став Петроградський комітет, при якому вже в кінці січня 1905 р. була створена бойова технічна група. Пізніше ця група перейшла під безпосереднє керівництво ЦК. За пропозицією В. І. Леніна її очолював Л. Б. Красін [5, с. 67].

Дослідники свідчать про постійну і неослабну увагу В. І. Леніна до організації бойових дружин [6; 8; 13; 14; 33].

Ще одну важливу сторону військової діяльності В. І. Леніна розкривають праці 20-х років — боротьбу за залучення війська на бік революції «не лише шляхом пропаганди серед військових частин, а й шляхом створення в них революційних осередків, здатних дезорганізувати дії військ проти революції» [6, с. 8]. Про це ж писали Ф. М. Петров — один з найстаріших членів нашої партії, О. М. Ярославський, наводячи слова В. І. Леніна про необхідність проведення революційної роботи в армії [30, с. 20—21, 39].

В. І. Ленін надавав великої уваги роботі на місцях, у військових гарнізонах, діяльності військових організацій партії. Він цікавився їх складом, структурою, виробленням тактики. К. С. Єремєєв наводив такі ленінські слова: «Можлива боротьба на вулиці, потрібна особлива тактика». В. І. Ленін радив переговорити з військовими спеціалістами, вивчати досвід Паризької Комуні [17, с. 13].

Правильними і важливими є зауваження авторів про ленінське ставлення до підготовки і проведення III з'їзду партії у зв'язку із завданням військової боротьби. «З'їзд повинен бути простий, короткий, нечислений. Це — з'їзд для організації війни» [1, с. 234—235]. А. В. Луначарський писав, що в дні роботи III з'їзду партії В. І. Ленін давав детальні вказівки для доповіді про збройне повстання [22, с. 54]. Володимир Ілліч написав проєкт резолюції, де вказувалося, що більшовики будуть «битися разом з пролетаріатом і на чолі пролетаріату, що вони дадуть пролетаріату і селянству його воєнно-командний склад» [22, с. 55]. У бесідах з делегатами з'їзду В. І. Ленін, з'ясовуючи все, що стосувалося революційного руху на місцях, зокрема військо-

во-технічної підготовки мас, говорив про необхідність енергійніше готуватися до боротьби, озброюватися [16, с. 19]. В. О. Антонов-Овсієнко згадував, що В. І. Ленін тоді неодноразово повторював слова Енгельса про ставлення до збройного повстання як до мистецтва [6, с. 8]. М. Цхакая відтворює велику увагу В. І. Леніна до настроїв солдат, яких відправляли на російсько-японську війну [16, с. 75]. О. М. Ярославський відзначав, що аналіз багатьох ленінських праць, присвячених повстанню, армії, т. ін., свідчить про глибокі знання В. І. Леніна з цих питань [39].

В аналізованих історичних працях про практичну діяльність Леніна під час революційних подій 1905 року багато важливого матеріалу. Одержавши відомості про повстання моряків на броненосці «Потемкин», В. І. Ленін особисто розробляє інструкції по дальшому розвитку збройного повстання. Він посилав до Одеси М. І. Васильєва-Южина з завданням переконати повсталіх моряків діяти рішуче і швидко, захопити місто і флот, звернути увагу на організацію бойового союзу робітників і селян [12, с. 224].

Автори праць — безпосередні учасники першої російської революції, підкреслювали, що в 1905—1907 рр. В. І. Ленін особисто керував революційною боротьбою пролетаріату, так би мовити, «безпосередньо на полі боротьби, підказуючи відповідні до даного моменту бойові гасла» [21, с. 38].

Під час Таммерфорської конференції у Москві розпочалося збройне повстання, і В. І. Ленін тут же запропонував всім делегатам негайно роз'їхатися і «взяти найактивнішу участь у повстанні» [39, с. 82]. Про допомогу Володимира Ілліча повсталім пролетарям Москви писали багато авторів [7; 21; 23; 24; 36; 40].

Детально про діяльність В. І. Леніна в цей період розповідає А. В. Луначарський: «Більшовицький апарат у Петербурзі під керівництвом Леніна зробив все від нього залежне, щоб допомогти Московському повстанню, в усякому разі, щоб припинити зв'язок між Петербургом і Москвою» [23, с. 18]. Ленін продумав все до найменших дрібниць, згадував учасник цих подій М. М. Лядов, від зруйнування залізничних колій (для чого були виділені спеціальні бойові дружини) до постачання повсталого московського пролетаріату бомбами і технікою [24, с. 141]. В. І. Ленін брав участь у розробці плану захоплення збройних арсеналів у Петрограді та передачі зброї робітникам. Радив залучити для здійснення цього плану солдатів залізничного батальйону і саперів. Запропонував В. О. Антонову-Овсієнку очолити і тримати зв'язок з революційними частинами Фінляндії [7, с. 39—40].

В. І. Ленін настійно радив партійним працівникам вивчати досвід Паризької Комуні, критично осмислювати і творчо використовувати військовий досвід західно-європейського пролетаріату. Цю думку можна знайти у працях Н. К. Крупської,

О. М. Ярославського, А. В. Луначарського, М. М. Лядова, К. С. Єремєєва та інших [21, с. 182; 14; 17; 18; 19; 20; 21; 24; 25].

За вказівкою В. І. Леніна на сторінках більшовицької партійної преси робітникам систематично давалися поради військово-технічного характеру [22, с. 52].

Вождь пролетаріату сам «серйозно вивчав військову справу, щоб застосовувати її на ділі» [37, с. 4]. Володимира Ілліча цікавило «все, що писали Маркс і Енгельс про революції і повстання, він прочитав чимало книг про військово мистецтво, продумуючи з усіх боків техніку збройного повстання» [18, с. 81]. «Пам'ятаю, — писала Н. К. Крупська, — як ретельно вивчав він тоді Клаузевіца, «одного з найвидатніших письменників з філософії воєн і історії воєн» (слова Ілліча), робив з нього виписки, з усіх боків вивчав він техніку барикадної боротьби, техніку наступу, всерйоз готувався до майбутніх битв» [19, с. 11—12]. Ніхто не приділяв «стільки уваги питанням збройного повстання, як Ленін, — писав Ярославський. — Він не тільки вивчав ці питання, досліджував їх найретельнішим чином, він намагався на основі дослідження окремих моментів збройної боротьби робітничого класу дати точні висновки, вказівки — що треба зробити для успіху збройного повстання» [38, с. 73].

«Його нариси до статей про організацію повстання — це геніальні начерки полководця», який не тільки бачив головне, а й підмічав напрямок руху, враховував маси, які повинні були брати участь в ньому [37, с. 4].

Поразка грудневого збройного повстання не викликала розгубленості в рядах більшовиків. Є. М. Ярославський та інші автори вказували, як В. І. Ленін націлював на засвоєння уроків грудневого повстання, на зміцнення упевненості в тому, що боротьба в недалекому майбутньому знову розгорнеться найгостріше, і завдання партії підготувати робітників і селян, допомогти їм організовано зустріти ворога [39].

Значне місце в літературі досліджуваного періоду належить питанням лєнінського керівництва військовими і бойовими організаціями партії в 1905—1907 роках. У передмові до збірки «Перша бойова організація більшовиків» (1926 р.) О. М. Горький писав, що робота бойової групи при ЦК РСДРП дає яскравий зразок «чудової революційної проникливості В. І. Леніна, який вже в 1902 році вважав збройну боротьбу робітничого класу ... неминучою і близькою» [5, с. 5].

Досвід революційних виступів настійно вимагав від партії централізації керівництва військовими і бойовими організаціями. За свідченням Є. М. Ярославського, В. І. Ленін підтримав ідею скликання конференції бойових і військових організацій з метою створення єдиного центру, який би під керівництвом ЦК виробив єдині цілі і методи роботи. Володимир Ілліч брав без-

посередню участь у підготовці конференції, напередодні відкриття зустрівся з її організаторами [5, с. 24]. Він вникав в усі деталі військової і бойової роботи, цікавився планами і зв'язками, досвідом роботи військового-інструкторської школи. Організатори першої конференції військових і бойових організацій РСДРП погодили з В. І. Леніним порядок денний її роботи, одержали цілий ряд порад [38, с. 77]. Як відомо, Володимир Ілліч не зміг взяти участі у роботі конференції. Він присвятив їй статтю, де вказав на своєчасність і правильність її рішень, підкреслив, що одним з головних завдань бойових організацій є поширення правильного розуміння збройного повстання, що наступ, а не оборона повинні стати лозунгом мас [4, с. 272].

Перші відомості про військову діяльність В. І. Леніна з'явилися в статтях і спогадах партпрацівників ще в 1918 р., але її систематичне вивчення розпочинається з 1924 року.

У радянській історичній літературі показана величезна військово-теоретична і організаційно-практична діяльність В. І. Леніна напередодні і в роки першої російської революції. Розглядувана література дає можливість дійти висновку, що В. І. Ленін був видатним військовим діячем нашої партії, що в революційній боротьбі пролетаріату він надавав величезного значення військовим питанням. Розробка Володимиром Іллічем теоретичних і практичних питань з військової організації і боротьби пролетаріату в 1905 р. стала фундаментом майбутньої переможної військової програми пролетарської революції, основою радянської військової стратегії, тактики, організації збройних сил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В. І. Лист О. О. Богданову і С. І. Гусеву. — Повн. збір. тв., т. 9, с. 232—236.
2. Ленін В. І. Про тимчасовий революційний уряд. — Повн. збір. тв., т. 10, с. 217—238.
3. Ленін В. І. Партизанська війна. — Повн. збір. тв., т. 14, с. 1—11.
4. Ленін В. І. З приводу протоколів листопадової військово-бойової конференції Російської Соціал-Демократичної робітничої партії. — Повн. збір. тв., т. 15, с. 269—278.
5. Первая боевая организация большевиков 1905—1907 гг. Статьи, воспоминания и документы. М., «Старый большевик», 1934, с. 5—8, 11—26, 67—74.
6. Антонов-Овсеенко В. А. Ленин и зарождение Красной Армии. — «Военный вестник», 1924, № 5, с. 8—10.
7. Антонов-Овсеенко В. А. В дни натиска и бури 1905 г. — «Ленин и Красный флот», Л., 1924, с. 39—40.
8. Бронин Я. Ленин и Красная Армия. М., 1925, с. 13—25.
9. Быстрянский В. Ленин и история РКП(б). — «Красная летопись», 1924, № 2(11), с. 5—6.
10. Бубнов А. Гражданская война, партия и военное дело. М., 1928, с. 51—58.
11. Бонч-Бруевич В. Д. Да здравствует Владимир Ильич. — Н. Ленін. 1870—1920, Баку, 1920, с. 16—18.
12. Васильев-Южин М. В огне первой революции. — «Пролетарская революция», 1926, № 4, с. 224.

13. Ворошилов К. Е. Десятилетие Красной Армии. (Предшественники Красной Армии). — «Правда», 1928, 22 лютого.
14. Геронимус А. А. Политика ВКП(б) в строительстве Вооруженных Сил пролетарского государства. Л., 1930, с. 29—65.
15. Гусев С. 9-е января 1905 г. и Ленин. М.—Л., 1925, с. 7—55.
16. Ленин. (Сб. ст. и восп.). Изд. III, К., 1924, с. 15—75.
17. Еремеев К. Встречи с Ильичем. — «Красный флот», 1924, № 2, с. 13—14.
18. Крупская Н. К. Воспоминания. — Живой Ильич. Л., 1929, с. 81—84.
19. Крупская Н. К. Последнее подполье Ильича. М., 1934, с. 11—12.
20. Канатчиков С. Ленин и революция 1905 года. — «Пролетарская революция», 1925, № 11 (46), с. 62—79.
21. Лепешинский П. Н. Вокруг Ильича. Харьков, 1926, с. 38—41, 182—196.
22. Луначарский А. Большевики в 1905 году. — «Пролетарская революция», 1925, № 11 (46), с. 50—61.
23. Луначарский А. В. Воспоминания о Ленине. Сб. ст. и восп. М., Партиздат, 1933, с. 18—20.
24. Лядов М. Из жизни партии накануне и в годы первой революции. М., 1926, с. 75—77, 140—141.
25. Лядов М. Ильич в Питере в 1905 г. — Хрестоматия по Ленину. М., 1924, с. 92—93.
26. Лядов М. Н. Наша первая революция. М., 1926, с. 9—10.
27. Мызгин И. Ни бог, ни царь и не герой. М., 1959. 25 с.
28. Орлов В. Ленин, ВКП(б) и Красная Армия. «Военный вестник», 1928, № 7, с. 16.
29. Ольминский М. С. Товарищ Ленин. — «Вестник жизни», 1918, № 2, с. 8—12.
30. Петров Ф. Н. 65 лет в рядах ленинской партии. М., 1962, с. 20—21.
31. Сталин И. В. Ленин как организатор и вождь РКП. — «Правда», 1920, 23 квітня.
32. Уншлихт. Красная Армия — авангард вооруженных сил мировой революции. — «Красная звезда», 1925, 22 лютого.
33. Фрунзе М. В. Ленин и Красная Армия. Госвоениздат, М., 1925.
34. Фрунзе М. В. Избранные произведения. т. 2. Воениздат. М., 1957, с. 195—216, 301—305.
35. Фридлянд Ц. Ленин о войне и революции. М., 1924, с. 7—51.
36. Шлихтер А. Из воспоминаний о Ленине. Партиздат ЦК КП(б)У, 1934, с. 7—28.
37. Ярославский Е. М. Ленин как вождь пролетарского восстания. — «Война и революция», 1927, № 10—11, с. 3—5.
38. Ярославский Е. М. Ленин — теоретик и практик вооруженного восстания. — «Вождь железной когорты». Ростов-Дон-Москва, 1924, с. 73—77.
39. Ярославский Е. М. Ленин — организатор вооруженных сил пролетариата. — «Красная звезда», 1924, 23 лютого.
40. Ярославский Е. М. Вооруженное восстание 1905 г. — «Большевик», 1935, № 23—24, с. 70—85.
41. Варшавчик М. А. Источниковедение истории КПСС. М., 1973, 319 с.
42. «Исторический архив», 1957, № 2, 36 с.
43. Шерман И. Л. Советская историография гражданской войны в СССР. Харьков, 1964, с. 29—36.

Е. Ю. МАЛЕНКО, канд. іст. наук

ВИДАННЯ ТВОРІВ В. І. ЛЕНІНА НА СУМЩИНІ (1905—1921 рр.)

Повідомлення

Могутньою зброєю в боротьбі за соціалізм і комунізм, найдорожчим ідейним надбанням Комуністичної партії і народних

мас є творча спадщина В. І. Леніна. Комуністична партія завжди надавала і надає великого значення справі видання, розповсюдження і вивчення творів В. І. Леніна. Поряд з творами К. Маркса і Ф. Енгельса праці Леніна стали найпоширенішими в нашій країні.

В умовах поліцейсько-самодержавного режиму царської Росії пропаганда марксизму-ленінізму була під суворою забороною. Більшовицька партія діяла в підпіллі, і тому видання творів В. І. Леніна не могло набрати масового характеру. Та незважаючи на жорстокі переслідування з боку царизму, більшовики Сумщини знаходили шляхи, щоб познайомитися з працями В. І. Леніна, видавати їх і розповсюджувати.

За неповними даними, в період з 1894 р. до 1917 р. на Україні було видано лише 30 праць В. І. Леніна, в тому числі на території нинішньої Сумської області — 3 [2, с. 39—41].

Перша ленінська праця, яку видано на Сумщині, — «Перше травня». Її Володимир Ілліч написав у Женеві. В квітні 1905 р. вона була надрукована окремою листівкою за підписом «Бюро комітетів більшості і редакції газети «Вперед». В. І. Ленін гнівно осуджував антинародну політику царизму, закликав робітників озброюватись і бути готовими стати під червоні прапори РСДРП для вирішальної боротьби з самодержавством. Цю листівку перевидав у підпільній друкарні Конотопський комітет РСДРП і розповсюдив серед робітників міста [4, с. 55].

У період наростання першої російської революції Сумська група РСДРП передрукувала з 11 номера більшовицької газети «Новая жизнь» статтю В. І. Леніна «Пролетаріат і селянство», в якій Володимир Ілліч роз'яснював трудящим селянам ставлення соціал-демократів до селянського руху і закликав їх зміцнювати союз з робітниками для спільної боротьби з самодержавством [3, с. 80].

В умовах явного спаду революції більшовики зміцнили свою тактику бойкоту Думи і вирішили взяти участь у виборах до II Державної думи, щоб використати її як легальну трибуну для організації і політичної освіти трудящих. У другій половині 1906 року Конотопський комітет РСДРП передрукував з газети «Пролетарій» статтю В. І. Леніна «Проект звернення до виборців», змінивши в ній лише назву. Стаття В. І. Леніна, що закликала виборців віддати свої голоси на виборах до II Думи за кандидатів РСДРП, була видана окремою листівкою тиражем 20 тисяч примірників [3, с. 88—89].

Після поразки першої революції, в період між першою і другою буржуазно-демократичними революціями в Росії (червень 1907 р. — лютий 1917 р.) поліція завдала тяжкого удару партійним організаціям Сумщини, розгромила їх підпільні друкарні, провела численні арешти серед більшовиків.

Тільки перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції, що відкрила нову сторінку в історії українського народу,

дала трудящим України можливість вперше вільно видавати і читати рідною мовою твори В. І. Леніна.

Незважаючи на труднощі і розруху, вже в роки громадянської війни на Україні було видано ряд ленінських праць українською мовою. Основним каналом розповсюдження їх на Україні і особливо на Сумщині, де не було книжкових видавництв залишалася в ті роки партійна і радянська преса.

В зв'язку з великим інтересом трудящих Сумщини до праць В. І. Леніна і відсутністю в достатній кількості його друкованих творів партійні організації провели значну роботу в роки громадянської війни по організації і друкуванню окремих доповідей і промов В. І. Леніна на сторінках місцевих газет. Так, 25 березня 1919 р. сумська газета «Комуна» надрукувала короткий виклад доповіді В. І. Леніна на VIII з'їзді РКП(б) про другу програму партії — програму побудови соціалізму в нашій країні.

23 травня 1919 р. газета «Деревенская жизнь» — орган Конопського повітпарткому передрукувала з газет привітальну промову В. І. Леніна, проголошену 6 травня 1919 р. на Всеросійському з'їзді у справі позашкільної освіти. 22 липня 1919 р. конопська газета «Правда» надрукувала короткий виклад промови Володимира Ілліча про зовнішнє і внутрішнє становище Радянської країни на конференції червоноармійців Ходинських таборів 15 липня 1919 р.

В листопаді 1919 р. в Москві відбулася Всеросійська нарада, присвячена партійній роботі на селі. В ній взяли участь 99 делегатів від губернських, повітових і волосних комітетів партії. 18 листопада на нараді виступив з промовою В. І. Ленін, в якій поставив перед місцевими партійними організаціями конкретні завдання щодо виконання рішень VIII з'їзду РКП(б) по відношенню до середнього селянства. Сумський повітпартком, надаючи великого значення цій промові, вирішив надрукувати її окремим виданням під назвою «Робота на селі. Промова тов. Леніна на I Всеросійській нараді по роботі на селі» була видана окремою брошурою редакційним видавництвом повітового ревкому на початку 1920 р. [2, с. 80].

28 грудня 1919 р. Ленін звернувся до робітників і селян України з листом з приводу перемоги над Денікіним.

Сумська газета «Власть Советов», надаючи цьому листу величезного політичного значення, 22 січня 1920 р. передрукувала його з «Правды» на своїх сторінках. Лист В. І. Леніна відіграв велику роль у зміцненні дружби між трудящими України і Росії, в мобілізації їх сил на ліквідацію наслідків панування білогвардійців.

В період з 10 по 15 червня 1920 р. проходила в Москві Друга Всеросійська нарада відповідальних організаторів по роботі на селі. В роботі наради взяли участь 300 делегатів від 61 губернії. 12 червня перед делегатами виступив з промовою В. І. Ленін. В ній Володимир Ілліч коротко зупинився на міжнародному

становищі країни, і, зокрема, на організації світовим імперіалізмом нового наступу проти Радянської держави на чолі з білополяками, вказав на ті завдання, які стоять перед партійними організаціями по роботі на селі. 20 і 24 червня 1920 р. Сумська газета «Власть Советов» надрукувала на своїх сторінках виклад цієї промови В. І. Леніна під назвою «Тов. Ленін про війну з Польщею і Врангелем» і «3 промови Леніна на Другій Всеросійській нараді по роботі на селі».

Пізніше, 18 вересня 1920 р., на сторінках газети «Власть Советов» була передрукована з «Правды» відповідь В. І. Леніна кореспонденту газети «Дейлі Ньюс» п. Сегрю, в якій він викрив антирадянську політику правих соціал-демократів.

22—25 вересня 1920 р. відбулася IX Всеросійська конференція РКП(б), на якій В. І. Ленін зробив доповідь про політичний звіт ЦК партії. Питання про війну і мир з Польщею і про організацію розгрому Врангеля було основним змістом політичного звіту ЦК РКП(б). Конференція одностайно прийняла резолюцію про умови укладання миру з Польщею. 8 жовтня 1920 р. газета «Власть Советов» надрукувала короткий виклад доповіді В. І. Леніна під назвою «Тов. Ленін про війну і мир». А на другий день газета надрукувала звернення В. І. Леніна «До незаможних селян України» в зв'язку з наступом генерала Врангеля, який розпочався на півдні країни.

Ленін закликав незаможних селян України подати всю необхідну допомогу героїчній Червоній Армії в справі розгрому Врангеля.

22—29 грудня 1920 р. відбувся VIII Всеросійський з'їзд Рад, на якому Ленін виступив з доповідями і промовами. Сумська газета «Стяг праці» 5 січня 1921 р. надрукувала стислий виклад В. І. Леніна про діяльність Ради Народних комісарів під назвою «Заплатимо борги». Пізніше, 17 листопада 1921 р. ця ж газета надрукувала короткий виклад статті В. І. Леніна «Про значення золота тепер і після повної перемоги соціалізму» під назвою «Із статті тов. Леніна».

В наступні роки, коли було налагоджено книжково-видавничу справу в країні, видання творів В. І. Леніна різко зросло, що дало можливість задовольнити запити трудящих на ленінські праці. В зв'язку з цим друкування окремих праць Володимира Ілліча на сторінках газети Сумщини припинилося.

Таким чином, протягом 1919—1921 рр. на сторінках місцевих газет Сумщини було надруковано 10 праць Леніна, а також видано одну окрему брошуру під назвою «Робота на селі». Немає сумніву в тому, що загальна кількість праць Леніна, надрукованих в газетах, була значно більшою, але, оскільки на сьогоднішній день не збереглися усі номери газет, які виходили на Сумщині, особливо в роки громадянської війни, то й неможливо достовірно встановити всі друковані в них ленінські праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видання творів В. І. Леніна на Україні. Бібліографічний покажчик. Х., 1971.
2. Нариси історії Комуністичної партії України (Видання третє, доповнене). К., Політвидав України, 1971, 676 с.
3. Олійник Л., Гора О. Селянський рух на Чернігівщині в 1905—1907 рр. К., «Радянська школа», 1959, 134 с.

З М І С Т

Л. В. Федоренко В. І. Ленін про основні принципи тактики революційного парламентаризму	3
О. П. Костянко. Роль «Правды» в розвінчанні кадетів в період виборів у ІV Державну думу	9
К. Ф. Романенко. З історії становлення ленінського вчення про кадри партії дожовтневого періоду	14
В. О. Лук'янова. Ставлення більшовиків України до дезертирства під час двовладдя	20
В. Д. Андрієнко. Діяльність Комуністичної партії по організації Українського фронту й керівництву ним (вересень 1918 р. — червень 1919 р.) і сучасна радянська історіографія	23
Р. Я. Пиріг. Про деякі питання сучасних публікацій з історії КП(б)У періоду громадянської війни (лютий — листопад 1918 р.)	29
М. М. Олійник. З історії діяльності більшовиків Харківської губернії по створенню комітетів незаможних селян у 1920 році	36
Н. К. Титова. Заходи Комуністичної партії по ідейно-організаційному зміцненню партійних осередків на робітфаках (1921—1929 рр.)	42
А. Ю. Стрельцов. Боротьба «Комуніста» (ЦО КП(б)У) за режим економії і раціоналізацію виробництва в роки соціалістичної індустріалізації (1926—1929 рр.)	48
Л. Л. Заморіна. Діяльність ЛКСМУ по зміцненню дружби та братерського співробітництва молоді СРСР в роки першої п'ятирічки	53
К. П. Тимофті. Діяльність партійних організацій Молдавії, спрямована на впровадження досягнень науки и передового досвіду в сільськогосподарське виробництво (1951—1958 рр.)	58
В. О. Солодько. Допомога міських партійних організацій України в організаційно-партійному й господарському зміцненні колгоспів у (1956—1961 рр.)	62
А. І. Абраменкова. Діяльність парторганізацій Харківських машинобудівних підприємств, спрямована на підвищення професійно-технічного рівня інженерно-технічної інтелігенції (1959—1965 рр.)	69
В. М. Яремченко. Партійні організації в боротьбі за підвищення ефективності промислового виробництва в умовах господарської реформи (1965—1970 рр.)	75
В. П. Віденін. Діяльність Компартії України по дальшому зміцненню матеріально-технічної бази культурно-освітніх закладів у роки семирічки (1959—1965 рр.)	82
О. С. Макаренко. Партійні організації промислових підприємств м. Харкова в боротьбі за підвищення якості промислової продукції	87
С. В. Проценко. Комуністична преса Великобританії і боротьба робітничого класу проти антипрофспілкового законопроекту уряду Вільсона (1969 р.)	92
М. П. Кутафін. Школи ідейного загартування інтелігенції	98

В. А. Павлов. Роль В. І. Леніна в організації Червоної Армії у радянській історичній літературі 1917—середины 1930 років . . .	105
В. О. Павлов. Військова діяльність В. І. Леніна напередодні і в роки першої російської революції в радянській історіографії (1917—середины 1930 рр.)	111
Є. Ю. Маленко. Видання творів В. І. Леніна на Сумщині (1905—1922 рр.)	118

286726

ИСТОРИЯ КПСС

№ 116

Выпуск II

(на українском языке)

Редактор *О. М. Відмиш*
 Техредактор *Л. Т. Момот*
 Коректор *Л. К. Бердуга*

Передано до набору 8/IV 1974 р. Підписано до друку 25/IX 1974 р. Формат 60×90¹/₁₆. Папір друкарський № 3. Умовно-друк. арк. 7,75. Обл.-вид. арк. 8. Тираж 1000. Замовлення 622. БЦ 50250. Ціна 80 коп.
 Видавництво видавничого об'єднання «Вища школа» при Харківському державному університеті, 310003, м. Харків, Університетська, 16.

Харківська міська друкарня № 16 обласного управління у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі. м. Харків, Університетська, 16